

Dr. W. J. LEYDS
Frankenslag 337
G. J. VAN DER WEGE

DUITSCHLAND EN DE HOLLANDSCHE REPUBLICKEN IN ZUID-AFRIKA

DOOR

M. P. C. VALTER

Wvd. GRIFFIER VAN DEN UITVOERENDEN RAAD EN AMBTENAAR
AAN HET DEPARTEMENT VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN DER
ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK (1895/97)

UITGAVE VAN „DE BUITENLANDSCHE POST” — AMSTERDAM

Dr. W. J. LEYDS
Frankenslag 337
s-GRAVENHAGE.

DUITSCHLAND EN DE HOLLANDSCHE REPUBLIEKEN IN ZUID-AFRIKA

DOOR

M. P. C. VALTER

Wvd. GRIFFIER VAN DEN UITVOERENDEN RAAD EN AMBTENAAR
AAN HET DEPARTEMENT VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN DER
ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK (1895/97)

UITGAVE VAN „DE BUITENLANDSCHE POST” — AMSTERDAM

VOORWOORD.

De lezer zij hofflijk gegroet. —

Aangezien waarschijnlijk eerlang over nieuwe territoriale en politieke verhoudingen tusschen thans nog oorlogvoerende Volken bij Verdrag zal moeten worden overeengekomen, kan het nuttig zijn, den invloed van Duitschland op de lotgevallen van Hollandsch Zuid-Afrika te helpen belichten.

De beteekenis van den Duitschen factor in Afrika wordt in het algemeen slecht gekend.

Afrikaansche leiders, welke zich in Britschen dienst hebben gesteld, en hun helpers in Nederland konden dientengevolge de voorstelling propageeren, als zoude Duitschland groot kwaad aan Zuid-Afrika hebben gedaan.

Deze propaganda kan niet bevorderlijk geacht worden aan eene gezonde regeling der verhoudingen in gindsch werelddeel.

De politiek der Hollandsche Afrikaners moet zich richten naar de lessen der Geschiedenis van hun sub-Continent.

In de volgende bladzijden nu zal worden aangetoond:

dat de formeele vrijwording van de Transvaal in 1881|84 hoofdzakelijk het gevolg is geweest van het optreden van een sterk gesitueerd Duitschland, Kolonisator in Afrika, —

dat het vrijwel uitsluitend aan de door Duitschland geschonken dekking tegen Engeland te danken is geweest, dat de Zuid-Afrikaansche Republiek voor, bijzonderlijk in 1884|'85, 1890, 1894 en 1895|'96 dreigenden, aanval behoed bleef, wezenlijk onafhankelijk werd, en een korte reeks van jaren kon groeien en bloeien, —

en dat de onmisbare Deutsche protectie verloren ging ten gevolge van omstandigheden, die Duitschland niet kon beheerschen, aan welke ontstaan echter Fransche oorlogszucht voornaam, en verkeerdheid van de Transvaal zelve niet onbelangrijk deel heeft gehad.

Verder zal worden gereleveerd: dat Duitschland, wel verre van, gelijk de vijanden van dit Land gaarne beweren, in verband met den oorlog van 1899|1902 een kwaden invloed op het lot van

Hollandsch Zuid-Afrika te hebben gehad, werkzaam is geweest om den krijg te voorkomen en, toen dit niet was gelukt, binnen de grenzen van het erkende volkenrecht, bij handhaving zijner lang te voren aangekondigde neutraliteit, aan Hollandsch Zuid-Afrika groote diensten bewezen heeft.

Ten slotte wordt dan nog gememoreerd: dat de opheffing in 1906 van den zwaren Britschen druk, waaronder de Transvaalsche en Vrijstaatsche bevolking na de verovering zeer zwaar heeft geleden, niet aan eerbied voor het Recht, allerminst aan grootmoedigheid van Engelsche staatslieden te danken is geweest, doch aan Britsch ontzag voor Duitsche kracht, — en dat, indien naar Duitschen wensch gehandeld ware, aan Zuid-Afrika de ontzettende jammer van den huidigen oorlog had kunnen zijn bespaard.

Aan wie in het Boek der Geschiedenis lezen wil, dringt zich de overtuiging op: dat handhaving en, beter nog, versterking van Duitschland's positie een waarachtig levensbelang voor Hollandsch Zuid-Afrika is.

Gouda, Maart 1918.

V.

DUITSCHLAND EN DE HOLLANDSCHE REPUBLICIEKEN IN ZUID-AFRIKA.

§ 1. ENGELSCH-AFRIKAANSCH VERHOUDINGEN TOT 1854.

De lotgevallen van Zuid-Afrika zijn in de hoogste mate afhankelijk van de machtsverhoudingen tusschen de groote Mogendheden.

Naar gelang Engeland's internationale positie zwakker of sterker was, trad het meer of minder heerschzuchtig op.

Toen de Britten, ten tijde hunne positie in Europa nog onzeker was, in Zuid-Afrika kwamen, dienden zij zich niet als Veroveraars aan. Zij wilden slechts het Land bewaren, „in trust" houden, voor den Prins van Oranje.

Destijds, en na de tweede occupatie, gedroegen zij zich nog niet als de Meesters van het Land;

maar nadien de macht van Napoleon I hoofdzakelijk door Duitsche soldaten gebroken was, en Engeland, wegens de uitputting en de onderlinge verdeeldheid van de Continentale Staten, de hegemonie in Europa bezat, heeft het de Kaap behouden, anderen wensch der bevolking en Vertoogen van den Souvereinen Vorst en den Koning der Nederlanden ten spijt, omdat het gezag aan de Kaap nu eenmaal onmisbaar was voor de heerschappij over den grooten zeeweg naar Indië, welke Engeland begeerde te bezitten.

In de eerste jaren, toen er nog gerekend moest worden met de mogelijkheid, dat een machtige Europeesche Coalitie kon ontstaan en Engeland den buit ontrukken, dien het, gedurende en dadelijk na de Napoleontische oorlogen, waarin het bijna geen druppel bloed geofferd heeft, van anderer slagveld had weggehaald, — in welk geval een opstand in de Kaapkolonie lichtelijk uitbreken en ernstige gevolgen hebben kon, — mocht de bevolking er naar eigen aard leven, al heeft zij dan ook onder ernstige verkeerdheden van Britsch Bestuur zeer veel te lijden gehad.

Op het eind der twintiger jaren, toen Engeland eenigszins bezorgd werd over de opkomst van Holland, kwam er verandering in de verhouding. Het proces der verengelsching werd toen ingeleid. —

Ná de revoluties in Europa van 1830 is Engeland een zeer streng meester geworden. Frankrijk onder Louis Philippe baarde geen zorg meer. En tijdens Rusland door den hevigen Poolschen opstand en den verlamdenden druk der cholera werd bezocht, waren de Balkan-aangelegenheden op eene Engeland bevredigende wijze geregeld: — de Russische troepen, die Adrianopel hadden bezet,

moesten zich ten slotte zelfs uit heel Wallachijë en Moldavië terugtrekken. Nederland, van Duitschland vervreemd, door de losscheuring der Belgische Landen zeer verzwakt, behoefde niet langer te worden ontzien. — Toen de Britsche hand vrij geworden was, is zij op het Afrikaner Volkje zwaar gaan drukken: Engelsche Magistraten breidden kwellende bemoeiingen uit; de taalrechten werden niet langer geëerbiedigd; bij de emancipatie der slaven werd der blanke bevolking veel kwaad gedaan. — Een exodus was van een en ander het gevolg geweest.

Eenige jaren had men ze ongemoeid laten begaan, de pioniers, die niet onder Engelsch gezag wilden leven. Buiten de grenzen der Kolonie waren ze vrij geweest, niet omdat de Britsche Regeering hun natuurrecht op vrijheid in het onder Cessies van de onafhankelijke inboorlingen-hoofden verkregen Land erkende, maar omdat er in 1836/40 wederom oorlogsgevaar opleverende spanning was in Europa, eerst in verband met de door Engeland uiterst bemoeilijkte, ten slotte door Nederlandsch-Duitsche samenwerking bereikte oplossing der Belgische kwestie, en vervolgens over de ontwikkeling der Oostersche aangelegenheden, waarvan Engeland gevaar voor zijne positie in de Middenlandsche Zee duchtte.

Onder den druk der internationale verhoudingen in Europa waren de Trekkers niet openlijk aangevallen. Maar nadat de crisis in Europa voorbij was, verklaarde de Britsche Regeering met groote beslistheid: de vestigers in het Noorden niet als een onafhankelijk Volk te erkennen (Aug. 1841): uit Natal, dat met hun bloed betaald was, werden zij verdreven; de Oranje-Vrijstaat werd enkele jaren later op half gewapende Boeren veroverd; zij, die zich ten Noorden van de Vaal gevestigd hadden, heetten Opstandelingen, tegen wie kaffers werden opgehitst. — De Engelsche Minister van Koloniën, Graaf Grey, gaf in 1846 den Kaapschen Gouverneur in overweging, een wet te passeeren, waaronder het den would-be Trekkers belet zou worden, hun grond te verkoopen en de Kaap te verlaten. —

Neemt men een globaal overzicht, dan blijkt, dat de Engelsche druk op de Hollandsche Afrikaners volstrekt niet beïnvloed wordt door gevoelens van Britsche Regeerders of gedragingen der Afrikaners, doch automatisch toe- of afneemt, al naar gelang Engeland's internationale positie gunstiger of slechter is. Wordt zij eenigszins zorgwekkend, dan houdt de druk tijdelijk, althans oogenschijnlijk, zelfs geheel op.

Het optreden van Napoleon III, in 1848 Staatshoofd van Frankrijk geworden, heeft omstreeks 1851, in verband met de sterk anti-Britsche gezindheid der Vereenigde Staten, — wier aspiraties met betrekking tot het Panama-Kanaal toen door het Kabinet van St. James werden onderdrukt, — en spanning over de Balkan-aangelegenheden, eene politieke constellatie in het leven geroepen, welke Engeland dwong: de Hollandsche Afrikaners, wier recht op eigen staatsleven, hoe ver ook buiten de grenzen der Kolonie, voorheen ontkend en, tot zeer groote hoogte, gewelddadig

onderdrukt was, vrij te laten. Er kwam oorlog in Europa, in Januari 1854 uitgebroken, welke zich tot een algemeen Europeeschen ontwikkelen kon, — waarop de Britsche Diplomatie het inderdaad heeft aangelegd, daarbij niet schromend om te trachten zelfs het geneutraliseerde België te bewegen, den oorlog te verklaren aan haar Vijand, ofschoon deze Garant van België's onzijdigheid en beperkte onafhankelijkheid was [Gezant v. d. Weyer in „Patria Belgica”]. — Onder deze omstandigheden moest noodwendig de rust in Zuid-Afrika verzekerd worden, en het gevaar bezworen, dat de strijd tegen en de overheersching van Hollandsche Afrikaners in het Binnenland tot een Opstand in de destijds nog weinig verengelschte Kaap-kolonie zou leiden.

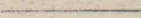
De Tractaten van Zandrivier en Bloemfontein zijn wezenlijk het werk van den Keizer der Franschen geweest. Aan hem is ook te danken, dat de Kaap-kolonie tenzelfden tijd Vertegenwoordigend Bestuur kreeg. Uit vrees voor wat haar in Europa overkomen kon, heeft Engeland's Regeering in 1852 beloofd, het grondgebied der Boeren niet te zullen overschrijden, en plechtig verzekerd, dat het „de vurigste wensch is van het Britsche Gouvernement om vrede, vrijen handel en vriendelijke verstandhouding te bevorderen met de Emigranten-Boeren” — die tot dusverre heftig vervolgd en belasterd waren —, met dien verstande, dat dit stelsel, om elkander niet te bemoeilijken, verbindend is voor beide Partijen.” [Zandrivier-Tractaat.] Uit dezelfde oorzaak werd die belofte twee jaar later tegenover den Vrijstaat herhaald.

Maar oprecht de Tractaten na te leven, nadien er geen strijd, noch zorg voor complicaties, in Europa zou zijn, daaraan heeft men te Londen, als nader bliken zal, nooit gedacht.

De respectievelijk in 1852 en 1854 erkende onbegrensde onafhankelijkheid van de Transvaal en van den Oranje-Vrijstaat als internationaal vol soevereine Staten was wezenlijk meer een bloot formeele, dan een werkelijk verzekerde. De Boeren toch waren een tiental jaren vroeger gewapender hand uit Port-Natal verdreven, en de Delagoabaai was voor afzienbaren tijd van de landzijde ontoegankelijk: derhalve bleven de Republieken, van de zee afgesloten, praktisch in zeer hooge mate van de onder Britsch gezag staande Koloniën afhankelijk. Ze konden ten eenigen tijd weer gemakkelijk onder Engelsche opperhoogheid worden teruggebracht, hetzij langs den weg van vreedzame penetratie, of wel door verscherping van de hoogst illiberale Engelsche douane-politiek, waardoor — ofschoon zij geheel in strijd met de reeds populair geworden vrijhandelsleuze was — de kleine Hollandsche Staten van den aanvang werden uitgebuit en in hun ontwikkeling belemmerd.

De na 1854 blijvende feitelijke afhankelijkheid van Engeland, — dat den aanvoer van voor verdediging tegen de inboorlingen onmisbaar kruit en lood op een moment van spanning belemmeren kon, al was zulks in flagranten strijd met letter en geest van de ondernomen tractaatplichten, — werd zóó pijnlijk gevoeld, dat omstreeks 1857

in den Vrijstaat reeds weer een vrij sterke minderheidsstrooming ontstond ten gunste van herstel van Britsch Gezag, waardoor men den zwaren economischen druk wilde ontkomen. — Sir George Grey, de Gouverneur van de Kaapkolonie, begunstigde die beweging zeer: hij wilde „federeeren”, speelde den grooten vriend der Boeren, — en zou wel zeer waarschijnlijk besloten hebben om, in een of anderen vorm, de Vrijstaters weer onder het juk te brengen, ware het niet, dat Engeland moest rekenen met de mogelijkheid van Fransch-Russische samenwerking, en daarbij toen juist gebukt ging onder den grooten Opstand in Indië, zoodat het niet raadzaam was om eenig geweld te doen, onder welke schoone leus of welken vorm ook, aan den wil van de meerderheid der volbloed Hollandsche Afrikaners, die vrij wilde zijn en blijven.

§ 2. GEVOLGEN VAN HET HERSTEL VAN BRITSCH OVERWICHT OMSTREEKS 1870.

Na den Krim-oorlog moest nog vele jaren gerekend worden met een sterk gesitueerd en strijdlustig Frankrijk, dat in Griekenland en Egypte predomineerde, en meester worden zou over den, in aanleg zijnden, korten zeeweg naar Azië. Engeland werd in 1863 inderdaad onder Fransch-Russischen druk verplicht om de Ionische Eilanden te ontruimen, en alle pogingen om aan de Franschen den bouw van het Suez-kanaal te beletten, waren in dat jaar definitief mislukt.

Napoleon III, ongekroond Hoofd der Latijnsche Naties, buitengewoon energiek Kolonisator, groot voorstander van goed zeerecht, was een gevaarlijk Mededinger naar wereldmacht.

Ten einde tegenover Frankrijk en Verbondenen de handen vrij te houden, moest Engeland aan Hollandsch Zuid-Afrika eenigen tijd schijnbare vrijheid laten. Doch in de tweede helft der zestiger jaren, toen de internationale verhoudingen in Europa in sterke mate verstoord werden, kwam een Engelsch-Fransch-Oostenrijksche, onmiddellijk tegen Noord-Duitschland gerichte losse Entente tot stand, waardoor Frankrijk eerlang in een zwaren krijg gewikkeld worden zou. Engeland heeft toen de situatie benut om zich ten nadeele van den zwakken Oranje-Vrijstaat weer in de Basoetoland-kwestie te mengen.

Door den ongelukkigen oorlog van 1870—'71, waartoe Napoleon III door Engeland ten zeerste was aangemoedigd, werd de kracht van Frankrijk gebroken. Het evenwicht der machtsverhoudingen, waardoor Engeland bijna twintig jaren lang in toom gehouden werd, was oogenblikkelijk opgeheven. Toen zijn overwicht was hersteld, maakte het er dadelijk grof gebruik van, niet alleen tegenover het verzwakte Frankrijk en tegenover Nederland, (op Borneo, aan de kust van Guinea en in zake Atjeh), maar ook ten nadeele van de Hollandsche Republieken in Afrika. De eene werd weder formeel, en zodoende de andere feitelijk, onder Britsche macht gebracht: —

in 1871 werden aan den Oranje-Vrijstaat de enkele jaren te voren in exploitatie gekomen schatrijke diamant-velden ontruikt;

onder een quasi-arbitrale uitspraak, door Engeland in eigen zaak geweest, is toen de Transvaalsche grens in Zuid-Bechuanaland verlegd (Keate Award);

in 1872 maakten de Engelschen aanspraak op grondgebied aan de Delagoa-baai, en in 1875 verkregen zij (onder de arbitrage van Mac-Mahon) inderdaad een voorkooperrecht op dit gebied, waardoor het groote Hollandsch-Afrikaansche doel, om door den aanleg van

een spoorweg naar de Delagoa-baai de Transvaal wezenlijk onathankelijk te maken, — waaraan President Burgers, die ook toenadering tot het oude Moederland, Nederland, zocht, ernstig arbeidde, — met mislukking was bedreigd.

Ten besluite is in 1877 aan alle schoone droomen der Hollandsche Afrikaners een einde gemaakt door de annexatie van de Transvaalsche Republiek, waardoor de Oranje-Vrijstaat tegelijkertijd werd tot een machteloze enclave, aan alle zijden door Britsch gebied ingesloten.

§ 3. DE ENGELSCH-TRANSVAALSCH E VREDE VAN 1881, IN HET LICHT DER EUROPEESCHE CONSTELLATIE.

Toen de Transvalers in 1880 waren opgestaan, leed Engeland ernstige tegenslagen te velde, en herleefde de Hollandsch-Afrikaansche Staat.

Den gunstigen afloop van den glorieuzen „vrijheidsoorlog” schrijft men algemeen toe aan de onvoorziene groote militaire kracht, welke half-gewapende Boeren hadden ontwikkeld, in verband met Gladstone's „edelmoedigheid”, welke het sluiten van den Vrede vergemakkelijkte. Deze verklaring van het gebeuren, gelijkelijk vleiend voor den moedigen Aanvoerder van het burgerleger der Afrikaners, Generaal Nic. Smit, en voor den Engelschen staatsman, is zeer onjuist. De Britsche Regeering is, naar de toenmalige Minister Lord Kimberley bijna twintig jaar later openlijk erkend heeft, wel tot beëindiging van den strijd geneigd geweest, omdat zij vreesde, dat het succes der Transvaalsche geweren mogelijk een opstand in de Kaapkolonie kon veroorzaken; doch het voornaamste motief voor de gezindheid tot den vrede, door de Engelsche Regeering, met opoffering van een bedenkelijke mate van prestige, ontwikkeld, moet gezocht worden in de omstandigheid, dat destijds de wereld-politiek, onder den invloed van Engeland's wordend isolement en Duitschland's opkomende macht, in het teeken van Egypte stond: —

Engeland's albeheerschend streven ging in de richting van het scheppen eener predomineerende positie aan den korten zeeweg naar Azië. Na in 1875, door een streek van Disraëli, de meerderheid van de aandelen in de Suez-kanaal Maatschappij in handen gekregen te hebben, had het in 1876 Samenwerking met Frankrijk ingeleid, welke „samenwerking” in de eerste plaats de strekking had: de Franschen te verdringen uit de bevoorrechte plaats in Egypte, waarop zij door den bouw van het Kanaal degelijk recht hadden bevestigd. Het gewonde Frankrijk was onmachtig om te beletten, dat Engeland de vruchten zou plukken van den energieken arbeid van Napoleon III. Onder de Duitsche slagen van 1870/71 had het opgehouden, voor Engeland gevaarlijk te zijn. Doch de Britsche oogmerken met betrekking tot Egypte hielden een bedreiging in voor alle Volkeren, die Bezittingen hadden in, of belangrijken handel dreven op, Oost-Azië. De mogelijkheid bestond, dat een sterke Coalitie gevormd werd om de door Engeland gezochte overheersching aan het Suez-Kanaal te beletten. Duitschland moest daartoe in staat worden geacht. Bismarck toch, steeds naar verzoening met Frankrijk strevend, had de positie van zijn Land zeer gedekt door het Bondgenootschap met Oostenrijk van 1879

en een goede verhouding met Italië. De haat van Gambetta leverde toen niet langer ernstig gevaar op: er was nog geen sterke vestinggordel Belfort-Verdun, tot welks bouw eerst drie jaar later zou worden besloten. Zoo Bismarck een actie tegen Engeland wilde ondernemen, kon hij bijna zeker zijn van de medewerking van Rusland, dat in 1878 door dien Staat was beroofd van de resultaten van zijn bloedige overwinningen op den Balkan.

Had Engeland in 1881 de zaken in Zuid-Afrika op de spits gedreven, dan zou zeer denkbaar ook Holland, hetwelk na 1870 eerbied kreeg voor Duitsche kracht en Duitschen geest, tot blijvende samenwerking met Deutschland gekomen zijn, omdat niet alleen de sympathie voor de stamverwanten in Afrika hoog was opgelaaid, maar ook diepe ontstemming heerschte over de bloed en schatten verslindende moeilijkheden, welke Engeland den Nederlanders in Atjeh had bereid.

In 1881 was Engeland's positie eene gevaarlijke: het werd onmiddellijk in Egypte zeer ernstig, en ook aan de Noordzee eenigszins bedreigd. Niet uit ontzag voor een handvol dappere Boeren trokken de Britten zich destijds uit de Transvaal terug, en veel minder nog uit overwegingen van sentimenteelen aard. Zij deden dit onder den druk der internationale verhoudingen. Uit vrees voor een op het Vasteland van Europa predomineerend Deutschland, dat zeer wel mogelijk de Britsche bedoelingen met betrekking tot Egypte kon doen mislukken, werd vrede met de Dietsche Republiek gemaakt;

doch toen de Transvalers, in het vooruitzicht op dadelijk herstel der onafhankelijkheid, eenmaal de wapens hadden gestrekt, heeft Engeland, wezenlijk in kwade trouw handelend, zich, onder de Pretoria Conventie, de suzeriniteit en, in zeer voorname binnenslandsche aangelegenheden, groote bemoeiingsmacht voorbehouden.

Eerst toen het Duitsche Rijk een overwegend sterke positie innam, kon de Transvaal, werkelijk vrij, en diensvolgens de Oranje-Vrijstaat uit zijn opgeslotenheid verlost worden.

§ 4. DUITSCHLAND'S INVLOED OP ENGELAND'S
FORMEELE ERKENNING VAN DE ONAFHANKELIJKHEID
VAN DE TRANSVAAL IN 1884.

Onder de op den 17en Februari 1884 tusschen Engeland en de Transvaal gesloten Conventie is dit Land erkend, volmaakt onafhankelijk te zijn, wat de binnenlandsche aangelegenheden betreft, — en internationaal in hooge mate souverain geworden, daar Engeland wel nog over bijna alle te sluiten Tractaten een niet eng begrensde recht van veto behield, doch de Republiek overigens hare buitenlandsche politiek zelfstandig, zonder eenige inmenging der Britsche Diplomatie, voeren kon.

Het zijn niet alleen Afrikaansche dorpspomp-politici, die aannemen, dat deze tweede staatkundige verheffing, onder de Conventie van Londen, het gevolg was van de pleidooien van Krüger eener, en van grootmoedige gezindheid van Gladstone anderzijds: de dwaling is ook in Nederland wijd verbreid. Het edelmoedigheidsmotief was echter in de Britsche staatkunde steeds fictief, en aan het overredingsvermogen van Krüger mag heel zeker geen beteekenisvolle, allerminst een beslissende, invloed op de hooge politiek van het Rijk worden toegekend. Veeleer moet men aannemen, dat de Staatspresident, die zich zeer lang te Londen aan de praat liet houden, meer had kunnen bereiken, indien hij minder schikkingsgezind ware geweest en, overeenkomstig het advies van zijn Secretaris Ewald Esselen en anderen, volkomen onafhankelijkheid hadde geëischt. — Bij nalezing der feiten blijkt ten duidelijkste, dat de vrijmaking van de Transvaal het gevolg was van de door de Britsche occupatie van Egypte zeer verhoogde spanning in Europa, in dadelijk verband met het optreden van een sterk Duitschland als Kolonisator in Afrika.

De Rijnsche Zending, welker werkzaamheid voor de Kaap niet alleen op moreel en intellectueel, maar ook op staatkundig gebied zeer zegenrijk is geweest, was reeds in de veertiger jaren in Groot-Damaraland doorgedrongen: zij had er het aanzijn gegeven aan een kleine Duitsche Nederzetting. Aangezien het land zeer arm was, had Engeland geen bescherming willen verlenen. In 1867 was een, overigens zeer onpractisch, voorstel van Bismarck om er den inboorlingen door gemeenschappelijke Duitsch-Engelsche vlootactie ontzag voor de blanken in te boezemen, botweg afgewezen. Doch de Britten hadden in 1878 de traditioneele parasitische politiek voerend, de rijpende vruchten zoekend van anderen risquanten arbeid, de Walvisch-baai, den uitweg naar zee, bezet. Van

de Deutsche pioniers trachtte het tol te heffen. Hierin was evenwel niet berust; en aanvang November 1880 had Bismarck door den Gezant te Londen laten vragen, of de Britsche Regeering bereid was om de Deutsche vestigers in Damaraland de noodige bescherming te verleenen [*Staatsarchiv* Dl. 43 No. 8283]. Het antwoord luidde beslist afwijzend [t.z.pl. No. 8284]. Den 30sten December, ontwijfelbaar onder den indruk van den opstand der Transvalers, werd de Hooge Commissaris voor Zuid-Afrika geïnstrueerd, dat ook de Kaap-kolonie hare jurisdictie niet over bedoelde landstreek mocht uitbreiden [t. z. p. No. 8285]. Duitschland besloot echter zeer aarzeland tot de kolonisatie. Het maakte geen gebruik van Engeland's verlegenheid. In October 1881 verzocht Bismarck opnieuw, omtrent de Engelsche bedoelingen te worden ingelicht. Het antwoord was: dat deze ongewijzigd bleven. Gezagsvestiging was inderdaad niet aanlokkelijk: de inboorlingen voerden onderling strijd. —

Inmiddels kwam de Nederzetting der Duitschers in gevaar.

Vermoedelijk heeft destijds te Londen het practische denkbeeld voorgezet: met het oog op het over de Egyptische kwestie opkomend oorlogsgevaar in Europa, aan Duitschland een afleiding in Afrika te bezorgen; maar is men, zoodra het wat rustiger in Europa werd gesteld, — die plotselinge frontveranderingen zijn in de Britsche politiek geen ongewoon verschijnsel, — weer voor de idee, Duitschland tot koloniaal Buurman te krijgen, teruggeschrikt. Hoe dit ook zij, zeker is, dat, ofschoon in het voorjaar van 1883 Engeland nog *niet* wilde besluiten om aan de vestigers in het binnenland althans in noodgevallen bescherming te verzekeren [*Staatsarchiv* Dl. 43 No. 8290], dadelijk, nadat in Augustus 1883, op grond van door den Bremer koopman Lüderitz verworven Cessies der inboorlingenhoofden, Duitsch Protectoraat over Groot-Damaraland werd ingeleid, de Britsche Regeering weigerachtig was om er het nieuwe Gezag te erkennen. — Lord Granville beweerde in November 1883, dat de heele kuststreek, van de Kaapsche grens tot aan Portugeesch Angola, een Britsche invloedssfeer was; hij verklaarde pertinent: „elke aanspraak, welke eene vreemde Mogendheid op souvereiniteit of jurisdictie in die streken wilde doen gelden, zou Engeland's rechten aantasten” [*Staatsarchiv* Dl. 43, No. 8293].

Over Engeland's zoogenaamd tijdelijke occupatie van Egypte heerschte te Parijs verontwaardiging, te St. Petersburg hevige boosheid, te Rome onvoldaanheid; maar toch durfden de stoutmoedige Regeerders te Londen niet alleen zich tegen de Deutsche gezagsvestiging in Afrika verzetten, maar waagden zij ook nog een poging om den, door den Belgischen Koning in 1882 gestichten, Congo-Staat van de zee af te sluiten: —

Sedert 1876 had Engeland formeel de Portugeesche souvereiniteit over den mond van de Congo geloochend. Het begunstigde toen de Belgische kolonisatie in het Binnenland, waarvoor eigen uitweg naar zee onmisbaar was. Stanley diende echter Leopold II in

de idee, dat deze zijn Midden-Afrikaansch Land onder Britsch-Protectoraat zou stellen. Daarvan kon echter niets komen, toen in 1882 de Congo-Staat ontstond; want de Belgische neutraliteit ware daardoor ten gunste van Engeland ondermijnd. — Daarna was de Engelsche Regeering van positie veranderd. Hadden de Kabinetten van Europa, met name die van Berlijn en Parijs, Belgische vriendschap op prijs stellend, erkend, dat Koning Leopold II zonder den weg naar Zee het Binnenland niet kon ontwikkelen, en gevolgelijk hun fiat geschonken aan de Britsche ontkenning van Portugeesche aanspraken, thans, in 1883, wilde Engeland de Portugeesche souvereiniteit weer wèl eerbiedigen, — onder de zeer bezwarende voorwaarde, dat het bestuur aan de Beneden-Congo aan een gemengd Engelsch-Portugeesche Commissie zou worden opgedragen. Aldus zou Engeland over de Belgische kolonisatie in het Binnenland groote macht verkrijgen.

Toen de Britsche toeleg, om de Duitsche kolonisatie te beletten, duidelijk werd, is te Berlijn dadelijk de bedenking geopperd, dat tegen den wensch van Engeland gestichte Koloniën een hoogst onveilig bestaan zouden hebben, daar men ze, wegens gemis van weermacht op en over de zee, niet zou kunnen verdedigen. De Rijkskanselier antwoordde: dat ten slotte over verlies of behoud van overzeesche Bezittingen niet in die Koloniën, noch op de Zee, maar op het slagveld in Europa zou worden beslist. De Bismarcksche stelling vond steun in de jongste ervaring: nadat Frankrijk terneergeworpen en, verzwakt, zonder bondgenooten was, had Engeland, dat geen druppel bloed offerde, weer, als in 1815, den buit van het slagveld van Duitsche soldaten weggehaald: terwijl hij sympathie betuigde aan den gewonden Franschman, had de Brit hem uitgeschud, in Egypte en Nigeria teruggedrongen.

Dank de vorming van het Drievoudig Verbond tegen het einde van 1883, nam Duitschland een overwegend sterke positie in: het behoefde geen vrees te koesteren voor Engeland, dat, geïsoleerd zijnde, in Indië en, vooral, in Egypte zeer kwetsbaar was. Wel verre van zich terug te trekken uit het gebied, waarvan Londen beweerde, dat het tot Engeland's invloedssfeer behoorde, maar dat wezenlijk door de Duitschers was geopend en geoccupeerd, breidde Bismarck nog in 1883 het protectoraat (Schutzgebiet) uit: van de Noordgrens der Kaap-kolonie tot aan de Zuidgrens van Angola, en Oostwaarts tot diep in het Binnenland. Tenzelfden tijd werden expedities uitgerust om ook in Oost-Afrika te koloniseeren, hetgeen de Ontdekkingsreiziger Von der Decken reeds in 1864 had bepleit.

Zoo Duitschland nu voor de veiligheid van zijn Overzeesche Bezittingen steunde op een sterk leger in Europa, hetwelk gelegenheid schonk om Engeland ontzag inboezemende Verbonden te sluiten en Ententes te treffen, — zijn staatkunde is er toch van den aanvang zeer vast op gericht geworden om in Afrika machtsverhoudingen

in het leven te roepen, welke een eind zouden maken aan Britsch overwicht, waaronder de Hollandsche Afrikaners, laastelijk in de zeventiger jaren, zwaar te lijden hadden, en waardoor ook de Duitschers zouden zijn bedreigd. Toen Duitschland als Koloniale Mogendheid in dat deel der wereld optrad, werd het de natuurlijke Beschermer der non-Britsche Afrikaansche Staten: —

Met de meeste beslistheid heeft Bismarck stelling genomen tegen den Britschen toeleg om aan het Midden-Afrikaansche Land van den Belgischen Koning den grooten weg naar Zee te blokkeeren; en in 1883 interesseerde men zich te Berlijn zeer ernstig voor de oude plannen van President Burgers, om aan de Transvaal spoorweg-communicatie met de Delagoabaai te bezorgen, waardoor de Hollandsche Republieken onafhankelijk moesten worden van Britsche havens. De Nederlanders, aan wie een Concessie voor den aanleg en de exploitatie van de lijn op Tranvaalsch territoir werd verleend, en die zeker meenden te zijn, ook een Vergunning voor den bouw van de sectie op Portugeesch gebied te zullen verkrijgen, zouden het benoodigde geld goeddeels van Deutsche financiers kunnen ontvangen, die voor hunne onderneming diplomatieken steun bij de Deutsche Regeering vonden.

Onder den indruk van de inderdaad wel merkwaardige militaire praestaties der half-gewapende Boeren in 1880/81, en van hunne stamverwantschappen, schijnt Bismarck, — die eens moet gezegd hebben, dat Engeland in Zuid-Afrika zijn graf zou vinden, — bijzonder hooge betekenis te hebben gehecht aan de vrijmaking en den opbouw der Hollandsche Republieken.

De Britsche Regeering moet wel hebben berekend, dat de nog scherp blijvende Fransch-Deutsche tegenstelling, in verband met de Oostenrijksch-Russische wrijving over Bosnië en de Herzegowina, het gevaar voor een Europeesche Coalitie, welke aan de tijdelijke occupatie van Egypte een dadelijk einde kon maken, in hooge mate ophief, en dat, afgescheiden daarvan, de anti-kolonisatie geest in Duitschland dermate sterk was, — Bismarck zelf werd geacht niet dan contre-coeur in overzeesch avontuur te gaan, — als de kans op gevaarlijke wrijving over de Zuidwest-Afrikaansche kwestie uitsloot; doch bij alle optimisme moet het te Londen toch als wel risquant zijn gevoeld om gelijktijdig: de Belgische Kolonisatie te bezwaren, de Deutsche Vestiging te bestrijden, en het Transvaalsche recht op de vrijheid te blijven loochenen, waardoor met Duitschland ook Nederland in zijn ideëele en materiëele belangen getroffen zou worden. De kans toch op het tot stand komen van een machtige anti-Britsche Coalitie, of Entente, zou door zulk gedrag zeer gevoed worden. Terwijl nu de Britsche Regeering, zich tegenover Duitschland achteraf houdend, het verzet tegen de Kolonisatie in Zuidwest-Afrika liet voeren door de Kaap, die tot stootblok diende, en tenzelfden tijd, in vereeniging met Portugal, de blokkade of afsluiting van de zee van den Belgischen Congo nastreefde, — is, feitelijk onder den opkomenden Deutschen druk, de Transvaal formeel vrijgelaten.

Door het sluiten van de Conventie van Februari 1884 werd het gevaar voor een Afrikaanschen Opstand bezworen — een gevaar, dat oogenblikkelijk gering mocht schijnen, maar dreigend worden, en zeer ernstige gevolgen hebben kon, indien een groote oorlog in Europa uitbrak, met welke mogelijkheid men destijds ernstig rekenen moest. Met de vormelijke vrijlating van de Transvaal kon daarenboven bereikt worden, — een bijna niet te overschatten bijkomstig nut, — dat niet alleen het Volk van Nederland, dat zeer sterk voor het ongelijk, waaronder de Transvalers na 1881 bleven lijden, gevoelde, door de „grootmoedigheid van Gladstone” volkomen gedupeerd, bevredigd was, maar ook een zeer goede indruk in Duitschland werd gemaakt, waar men, buiten den kring der Hamburgsche en Bremer kooplieden, veel minder voor de nieuwe eigene Kolonisatie, of voor de verdediging van Belgische belangen in Midden-Afrika, gevoelde, dan voor het herstel van de staatkundige zelfstandigheid der stamverwante Afrikaners.

De vrijlating van de Hollandsch-Afrikaansche Republiek kon inderdaad een heel knappe zet van de Britsche Diplomatie geacht worden, omdat, after all, de wezenlijke zelfstandigheid van de Transvaal, in onderscheid van de formeele, — de gelegenheid om in het internationale verkeer opgenomen te worden, — eerst dan zou bestaan, als een weg naar zee gebaad was, waardoor het Afrikaner Land onafhankelijk werd van de Britsche kust-kolonies, welker douane-politiek sedert 1852/54 standvastig op economische uitbuiting en overheersching der binnenlandsche Staten was gericht gebleven. En nu had de Britsche Regeering wel de Verzekering gegeven, geen gebruik te zullen maken van haar recht van veto over een ontworpen Transvaalsch-Portugeesche Overeenkomst betreffende den bouw van een spoorweg van Lourenço-Marques naar Pretoria, en had Gladstone met een nobel gebaar den weg naar zee vrij verklaard, zeggende, dat Engeland met welgevallen zag, als onafhankelijke Hollandsche Republieken in Zuid-Afrika groeiden en bloeiden, — maar hij sprak de waarheid niet: met de Verzekering had men aan Krüger een waardeloos stuk papier, valsch geld, in de hand gestopt; — hetgeen, bij nadere beschouwing der dingen, boven redelijke tegenspraak kan worden vastgesteld.

§ 5. HEIMELIJKE VOORTZETTING VAN DE ENGELSCH-PORTUGEESE POLITIEK OM DE TRANSVAAL VAN DE ZEE AF TE SLUITEN.

Een week na het passeeren van de Londensche Conventie werd het Engelsch-Portugeesche Verdrag geteekend, waarbij aan de Congo Associatie, welke voor alle doeleinden feitelijk in den Koning der Belgen was gepersonifiseerd, de souvereiniteit over den mond van de Congo werd ontzegd en die van Portugal erkend, onder de beschreven voorwaarde, dat de bestuursmacht er over gevestigd zou worden in een gemengde Engelsch-Portugeesche Commissie. Dit beteekende praktisch niets minder dan dat Engeland en Portugal, in vereeniging, de Belgische Kolonisatie van vrije gemeenschap met de Zee afsloten.

Tenzelfden tijd zette een Angelsaksisch financier, samenwerkend met Portugal's Regeering, de Britsche afsluitingspolitiek tegenover de Transvaal voort. Terwijl te Londen de onderhandelingen met de Transvaalsche Deputatie, over de opheffing der suzeriniteit en de vrijverklaring van den weg naar de Delagoabaai, gerekt werden, is de Regeering te Lissabon afgebracht van haar voornemen om, overeenkomstig het eigen landsbelang, aan de Nederlandsche Concessionarissen voor den aanleg der Transvaalsche sectie van den spoorweg van Pretoria naar Lourenço-Marques ook den bouw en exploitatie van de Portugeesche sectie te gunnen. Den 14^{en} Dec. 1883 verleende zij Concessie voor de lijn van Lourenço-Marques naar de grens aan een Amerikaan Mac-Murdo, en wel op voorwaarden, welke hem geheel vrijlieten om zijn tarieven zoo hoog op te voeren, als hij zelf wenschte. Dientengevolge had deze vreemdeling de macht gekregen om de Transvaal uit te buiten, eventueel het overzeesch verkeer van dit Land via de Delagoabaai stop te zetten, ergo: den non Britschen handelsweg der Republiek te blokkeeren. — Zoolang geen blijvend-bindende tariefovereenkomst gesloten was, zou het voor de Nederlandsche ondernemers onmogelijk zijn om hun deel van de lijn, bij verre het langste, en daarbij ook het kostbaarste, te bouwen. Niemand wilde er geld voor geven, en al ware dit ook wel het geval geweest, dan zou de Republiek toch niet in het genot gekomen zijn van een veiligen weg naar zee.

Het verleenen van de Mac-Murdo-concessie — waarvan eerlang bleek, dat ze door Engelschen werd gefinancierd; hetgeen vermoedelijk van den aanvang het geval is geweest — was niet alleen een daad van feitelijke ontrouw aan en sterke benadeeling van de Transvaal, maar ook hoogst schadelijk voor Portugal zelf. De bouw van den internationalen verkeersweg toch, waardoor de Provincie Mozambique, en bijzonderlijk de haven van Lourenço-Marques, tot

ontwikkeling moest komen, werd er hoogst onzeker door gemaakt.

In de zelf-benadeeling van Portugal, waardoor de anti-Transvaalsche staatkunde van Engeland practisch werd voortgezet, heeft men een quid pro quo te zien voor den voorwaardelijken steun, door Granville geschonken aan de Aanspraken van Koning Luiz op den Congomond. — Het is tegen de rede, aan te nemen, dat de Britsche Regeering bij de transactie geen partij was, en Mac-Murdo voor eigen rekening commercie en politiek heeft kunnen voeren. Immers, de aan den Amerikaan verleende concessie verbood den aanleg van mogelijke spoorwegen van de kust naar de Transvaal, en was geldig gedurende honderd jaar. De waarde van het in 1875 gevestigde Britsche vóórkooprecht op de Delagoabaai zou er ernstig door zijn aangetast, hadde men niet met een dienaar der Britsche politiek, doch met een onafhankelijk concessionaris te doen gehad. Het is ondenkbaar, dat een contract van zoo groote politieke en economische beteekenis buiten medeweten van den Britschen Gezant te Lissabon werd gesloten. Engeland heeft echter vóór noch na dit gebeuren tegen de transactie geprotesteerd. Afscheiden hiervan, zou de Britsche Regeering, hadde zij bona fide gehandeld, hare nationalen, die de Mac-Murdo-concessie financierden en den door Gladstone vrij verklaarden weg naar zee versperden, hebben gewaarschuwd, dat zij niet op hare bescherming konden rekenen. Aangezien de Amerikaan in gebreke bleef om aan de gestelde voorwaarden te voldoen, zou de concessie dan reeds in Juni 1885 vervallen zijn. [*Witboek „South Afrika”* No. 1; C 5903]. De Regeering te Londen heeft echter, wel verre van te Lissabon te protesteeren, of financiers te Londen te desavoueren, althans aan de macht der Portugeesche Regeering over te laten, juist de belangen dezer mannen voorgestaan, die, door hunne weigering om ongehinderd verkeer waarborgende tariefvereenkomst te sluiten, den aanleg van den spoorweg van Pretoria naar Mozambique onmogelijk maakten. In deze omstandigheden liggen beslist overtuigende aanwijzingen, dat Engeland, op hetzelfde oogenblik, waarop het zich plechtig verbond om aan de Transvaal den internationalen verkeersweg naar de Delagoabaai vrij te laten, de afsluitingpolitiek op een achterhandsche wijze heeft voortgezet.

§ 6. BISMARCK'S HOUDING TEGENOVER ENGELAND'S AFRIKAANSCH E STAATKUNDE.

De Engelsche staatslieden, die in Afrika openlijk Duitschers en Belgen, en op achterbaksche wijze de Hollandsche Boeren bestreden, — were riding for a fall, in Africa.

Met groote beslistheid handhaafde Bismarck het Duitsche kolonisatierecht in Groot-Damaraland, dat in 1883 de facto reeds moest worden geëerbiedigd.

Wat de afsluiting van den Belgischen Congo betreft, heeft de Kanselier, onmiddellijk nadat het Verdrag van 26 Februari 1884 te zijner kennis kwam, daartegen te Londen bezwaar aangeteekend. Dadelijk daarop gaf hij Prins Hohenlohe, den Gezant te Parijs, opdracht om de Fransche Regeering te polsen, en vervolgens om haar formeel uit te noodigen tot gemeenschappelijke actie ter regeling van Afrikaansche kolonisatie-aangelegenheden, met name de door het Engelsch-Portugeesch Verdrag gecreëerde Congo-kwestie (April 1884). Frankrijk, niet langer onder de heillooze leiding van den, nu overleden, haat en wraak predikenden Gambetta, door Engeland niet alleen Egypte en Nigeria uitgedrongen, maar ook in Siam en elders bemoelijkte, bleek tot medewerking bereid. — Engeland was toen, in Mei 1884, genoodzaakt om de Regeering te Lissabon te berichten: dat „wegens de principiële bezwaren van Duitschland” het Congoverdrag als vervallen moest worden beschouwd. [Zie voor de desbetreffende Stukken: *Staats-archiv*. Dl. 43 en 44].

Toen de Engelsch-Portugeesche toeleg tot afsluiting van het Belgische kolonisatiegebied van de zee vrijdeld, de Portugeesche souvereiniteit en het gemengd Engelsch-Portugeesch bestuur over de beneden-Congo niet geduld werd, kon de Regeering te Lissabon naar recht van billijkheid verlangen: te worden ontheven van den last om, ten dienste van Engeland's oude afsluitingspolitiek, maar ten eigen nadeele, aan de Transvaal vrij verkeer via de Delagoabaai te onthouden. De handige Britsche Regeering had echter dekking genomen achter de financiers. De aan den Amerikan verleende concessie voor het sluitstuk der lijn toch werd overgedragen aan eene nominaal Portugeesche spoorwegmaatschappij, van welker directeuren twee Portugeezen waren, doch de derde, de Engelschman, het bestuur voerde. De Maatschappij, welke geheel in de macht van de Engelsche financiers was, die te Lourenço-Marques door den Britschen vice-consul Evans vertegenwoordigd werden, wilde van geen billijke vaste tarief-overeenkomst weten, en zoolang zij de Republiek uitbuiten of het verkeer stop zetten konden, ver-

mochten de Nederlandsche concessionarissen natuurlijk zoomin te Berlijn als te Amsterdam geld te krijgen voor den spoorweg, die geheel in de macht van de Engelsche beheerders van het begin of sluitstuk zou zijn.

De Portugeesche Regeering durfde niet openlijk tegen de door hun Gouvernement geprotegeerde Engelsche financiers-politici stelling nemen, maar verleende reeds den 17en Mei 1884, tijdens President Kruger en diens Gezant Jhr. Beelaerts van Blokland te Lissabon vertoefden, bij Geheim Memorandum, een Concessie aan de Transvaal om, in geval de [Engelsch] Portugeesche spoorwegmaatschappij geen tariefovereenkomst met de Nederlandsche concessionarissen sloot, een tramweg van Lourenço-Marques naar de Transvaalsche grens te bouwen, vanwaar dan een spoorlijn naar Pretoria zou kunnen worden doorgetrokken [*Witboek „South Africa”* No. 1, 1890, sub 13 en 14].

Toen de Overeenkomst bij geruchte bekend werd, heeft de Engelsche Regeering, ten behoeve van hare belanghebbende nationalen, erkenning gevraagd van het blokkade-recht der „Lourenço-Marques and Transvaal Railway Co.”.

Aan de Hollandsch-Afrikaansche Republiek zou ontwijfelbaar gemeenschap over de Zee buiten Engelsche contrôle ontzegd zijn gebleven, Regeerders te Pretoria hadden zich wel aan de door de Engelsch-Portugeesche spoorwegmaatschappij te stellen voorwaarden moeten onderwerpen, of van de Delagoabaai-verbinding afstand moeten doen, indien zij niet hadden kunnen vertrouwen, dat Duitschland, wat vroeger of wat later, door een of ander middel, de barrière zou verbreken. Dat dit Rijk beslist tegen Engeland's Afrikaansche staatkunde stelling nam, bleek inderdaad, als van dag tot dag: In Mei 1884 droeg Bismarck aan den Gezant te Londen, Graaf Munster, op: de Britsche Regeering te verwittigen, dat, als zij voortging met tegenwerking zijner kolonisatie-plannen, — met welke niet alleen de stichting van den Belgischen Congo maar ook de ontwikkeling van de Transvaal ten nauwste samenhangen, — hij op dit terrein Samenwerking met Frankrijk zou zoeken [*Staatsarchiv*, Dl. 44, No. 8493]. — Inderdaad was deze toen reeds, zij het dan nog heel onzeker, ingeleid. Hij beriep de Conferentie te Berlijn om koloniale aangelegenheden in Afrika te regelen en de positie van den Zuid-Nederlandschen Congo internationaal te sanctioneeren en te waarborgen. — Dat de Deutsche Regeering, niet minder dan voor den Congo, voor de Transvaal zorg had om haar een vrijen weg naar de zee te verzekeren, zou een paar maanden later op éclatante wijze blijken.

§ 8. DE TRANSVAAL ONDER FEITELIJKE BESCHERMING VAN DUITSCHLAND (1884—1886)

Ten einde verantwoordelijkheid tegenover Duitschland te ontduiken, had de Britsche Regeering, die in 1880 aan de Kaap verbod, jurisdictie over Groot-Damaraland af te kondigen, niet alleen juist door het koloniale Gouvernement aanspraak op dit Territoir doen maken, maar ook, in Augustus 1884, de Walvischbaai ingelijfd bij de Kolonie, welker bevolking, eensdeels politiek nog onmondig en tot werkelijk zelfbestuur geheel onbekwaam, anderdeels òf Engelsch òf verengelscht zijnde, zonder het minste verzet toeliet, dat haar Land tot stootblok tegen een stamverwant Volk diende. Maar onmiddellijk, nadat zij aan Duitschland deze kwade streken had gespeeld, streefde de Engelsche Diplomatie met dien Staat quasi-verzoening na, en werd getracht: Bismarck te bewegen om in een actie tegen de Zuid-Afrikaansche Republiek te berusten: —

In September 1884 erkende het Britsche Gouvernement formeel de Deutsche Kolonie. De Gezant te Berlijn begroette toen, ingevolge opdracht van zijn Regeering, vormelijk Duitschland „als Buurman in Zuid-Afrika”; hij gaf er zijn leedwezen over te kennen, dat „misverstand” omtrent de Deutsche rechten had bestaan, om ten slotte, — en hier lag het zwaartepunt van het communiqué, — de hoop uit te spreken: „dat Duitschland bereid zou zijn om, in vriendschappelijke verstandhouding met de Regeeringen van Hare [Britsche] Majesteit en van de Kaap-kolonie, de verhoudingen in Zuid-Afrika zóó te regelen, als voor een gelukkige ontwikkeling en de veiligheid van alle geciviliseerde Machten dienstig is”. [Staatsarchiv, Dl. 43. No. 8333].

De schoone woorden, door den Gezant Scott in zijn boodschap tot den Deutschen Kanselier gericht, hadden een allesbehalve zuivere strekking. Hun ware, zeer kwade beteekenis was deze: Duitschland, welks rechten in Damaraland noodgedrongen waren geëerbiedigd, werd uitgenoodigd om, bij wijze van compensatie, aan Engeland de handen vrij te laten tegenover de Transvaal. Want voor de gelukkige ontwikkeling en de veiligheid van een der „geciviliseerde Machten”, n.l. Engeland zelf, werd toen noodig geacht: naast de zelfvernietiging van de kleine, ordelijk bestuurde Republiek Stellaland, — welke zich al bereid had verklaard om onder Engelsch-Kaapsch gezag te komen, — ook de gewelddadige onderwerping van het in wording zijnde Boerenstaatje Land Goosen, zoomede een zware bestraffing van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Deze laatste heette verantwoordelijk te zijn, omdat de Regeering te

Pretoria schuldig was aan een formeele inbreuk op de Conventie van 17 Februari 1884. Deze verbood uitzetting van de Transvaalsche grens in Bechuanaland zonder Engeland's goedkeuring. Land Goosen was buiten zulke vergunning ingelijfd geworden. Wel was het geschied op verzoek van alle betrokken Partijen, de Hoofden van onderling vechtende inboorlingen en de van Engeland volstrekt onafhankelijke Boeren-occupators, met het oogmerk om een dadelijk einde te maken aan de vechterij, en onder uitdrukkelijk, openlijk gesteld voorbehoud, dat Engeland er zijne, ook dadelijk aangevraagde, goedkeuring aan zou schenken, — maar desondanks had de Britsche Regeering daarin voorwendsel gevonden om tot het zenden van een expeditie ter ordesting, bescherming van kaffers en handhaving van Britsch prestige te besluiten (eind Augustus 1884).

Het feit, dat, toen Engeland van afkeuring deed blijken, de incorporatie, zonder het minste verwijl, herroepen was, had in Engeland's militaire plannen geen verandering gebracht. Van de Transvaal werd in de Engelsche pers gezegd, dat zij een gevaar voor de rust en den vrede was, — eene beschuldiging, welke de Britsche Regeering steeds inbrengt tegen hem, wien zij bedreigt of aanvalt.

Naar verluide, zou de expeditie, welker taak formeel beperkt was tot verzekering van orde en recht in Bechuanaland, 8000 man sterk zijn, zoo noodig tot 20.000 te worden opgevoerd. In Land Goosen kon zij slechts vierhonderd zwak gewapende Boeren tegenover zich vinden. Het doel strekte echter ook veel verder dan de kleine Republiek-in-embryo. In werkelijkheid werd tegen de Transvaal een overmacht in het veld gebracht, relatief grooter dan zij en de zuster-Republiek vijftien jaar later tegenover zich zouden vinden.

Het Kaapsche Gouvernement, met welks inzichten de Deutsche Regeering, als gezegd, werd uitgenoodigd, ook rekening te houden, had toen inderdaad al ingestemd: dat deze expeditie voor de gelukkige ontwikkeling en de veiligheid van Engeland noodig was;

en nu werd aangekondigd: dat de nog dood-arme Zuid-Afrikaansche Republiek, die destijds moeite had om de salarissen harer ambtenaren te betalen, de per se enorme kosten van de expeditie naar Bechuanaland zou moeten goedmaken. — Aangezien zij absoluut buiten staat was, om eenige honderdduizenden ponden sterling te betalen, zou de Transvaal, in geval, — wegens Krüger's onderworpenheid, of uit andere oorzaak, — geen oorlog werd gevoerd, tóch onder economische voogdij van den grooten schuldeischer komen, waaruit, naar de natuur der dingen, politieke macht zou voortvloeien. —

Voor de gelukkige ontwikkeling van de Deutsche Kolonie werd door velen in Duitschland het bezit van de Walvischbaai zeer gewenscht. Van de Mogendheid, welke offers bracht om in het Binnenland leven en eigendom der blanken te beschermen, orde te stellen en vooruitgang te verzekeren, moest gezegd worden, dat zij op de Baai een veel hooger recht had dan Engeland, dat

zulke bescherming geweigerd had, en alleen de occupatie wilde benutten, om op de invoeren van de nog met vele moeilijkheden tobbede Duitschers in het binnenland tol te heffen. De baai was, naar Bismarck in zijn correspondentie met den Gezant te Londen opmerkte, door drie man geoccupeerd geweest, zoodat niet voldaan zou zijn aan de bij de Actie van Berlijn te stellen voorwaarde van occupatie. Nu zou de Britsche Regeering wel niet ongeneigd zijn om haar invloed op de Kaap geldend te maken, ten einde onder min of meer onereuse voorwaarden de Baai weer aan Duitschland af te geven, — en de Regeering der Kolonie, willoos instrument in handen der Engelsche diplomaten, had dit desgewenscht ook wel gedaan, — indien de Duitschers slechts aan Engeland de vrije hand hadden gegund tegenover de Transvaal. Maar de Rijksgeregeering oordeelde het buiten de Walvischbaai te kunnen stellen, en was volstrekt niet bereid om de Verhoudingen in Zuid-Afrika te regelen op een wijze, waardoor het Britsche overwicht tot groot gevaar van Duitschland's koloniale positie, en direct ten detrimente van de Transvaal, hersteld ware geworden; integendeel.

De Rijkskanselier nam zeer krachtig stelling. — Hadden de Engelschen de Walvischbaai in bezit genomen, waardoor Duitsch-Damaraland van een gewichtig punt aan de kust was beroofd, en zich tevens in een door de Boeren geregeerd Land, dat een Transvaalsche invloedssfeer was, ingedrongen, — de Duitschers plantten nu hun vlag aan een punt aan de Oostkust van Afrika, dat toegang kon geven tot het alleen door inboorlingen geoccupeerde Achterland, hetwelk gerekend werd, tot de Britsche invloedssfeer te behooren, waardoor de Hollandsch-Afrikaansche Republieken van de kust werden afgesloten. Bismarck bleek onmiskenbaar, geenszins alleen uit natuurlijke sympathie voor de stamverwante Boeren, doch vooral uit overwegingen van groote koloniale politiek, vast besloten te zijn om, ten einde voldoende contrepoids te krijgen tegen Engeland's overwicht in dit deel der wereld, het daarheen te leiden, dat de binnenlandsche Staten zich vrij, onafhankelijk van Engeland en van onder Britsch gezag staande Koloniën, zouden kunnen ontwikkelen.

De vertegenwoordiger van Lüderitz vertrok, na onder Cessies van de Inboorlingenhoofden de uitbreiding van de Kolonie in Zuidwest-Afrika te hebben bezorgd, naar Zululand, en verkreeg daar van koning Dinizulu een Cessie van de St. Lucia-Baai (November 1884), vanwaar, via het Territoir der naturellen, aan de Transvaal een geheel vrije weg naar en van de zee mocht worden gebaad, welke haar niet alleen van Engelsche, maar ook van vooralsnog onder Britschen invloed blijvende Portugeesche havens geheel onafhankelijk kon maken; maar vóór nog de Deutsche Regeering haar formeel fiat aan de annexatie had kunnen geven, in December 1884, greep Engeland weer in: een kanonneerboot werd naar de St. Lucia-Baai gezonden, en de door den Duitschen burger Einwold geschenen vlag werd neergehaald door een Engelsch officier, die er toen, in naam zijner Koningin, de Britsche waaien liet.

Zoo stonden de zaken gespannen, toen op of omstreeks 4 Januari 1885 Gen. Warren te Kaapstad kwam, als leider van de expeditie, welke oorspronkelijk bestemd was om de enkele maanden vroeger vrij gelaten Transvaal, waarmede Engeland speelde als de kat met de muis, te bestoken. De Britsche Regeering was intusschen al doende geweest, om, met het oog op den opkomenden Duitschen storm, zeil in te halen. Niet twintig, maar hoogstens vier duizend man had de Generaal onder zijn bevel; en op den dag na zijn aankomst te Kaapstad werd door denzelfden Engelschen Hoogen Commissaris voor Zuid-Afrika Robinson en door dezelfde Kaapsche Ministers Sprigg c. s., die, gelijk Rhodes, een paar maanden vroeger op het zenden der expeditie hadden aangedrongen, aan den Legeraanvoerder, — een recalcitrant soldaat, die zijn mannen niet telde, en het oorspronkelijk doel zoeken, strijd provocceeren wilde, — duidelijk gemaakt: dat er in de politieke constellatie wijziging was gekomen, en het streven nu niet zoozeer was om op eene afdoende wijze „Britsch prestige te herstellen”, als wel in Bechuanaland en met de Transvaal den vrede te bewaren.

In de crisis van 1885 zijn — naast de veranderde houding van Kaapsche voormannen, die nu werden uitgespeeld, tegen de Jingo's, wier oorlogslust, eenmaal gewekt, niet zoo gemakkelijk was gedooft, — twee der invloeden, waardoor de vrede tusschen Engeland en de Hollandsch-Afrikaansche Boeren werd behouden, het meest op den voorgrond gekomen, te weten: de vredelievendheid van Krüger, die wist te voorkomen, dat de burgers van Land Goosen, onder den dapperen en ondernemenden Nicolaas Gey van Pittius, zich gewapenderhand tegen Engelsche inmenging verzetten, en de vrees der diamantfinanciers, dat zij door oorlog nadeel zouden lijden. Zij zijn echter geen van beiden beslissend, of ook slechts van veel beteekenis te achten. Met Krüger's vredelievendheid had men kunnen spotten, indien de kans schoon geweest ware om de Republiek, zonder gevaar voor complicaties in Europa, aan te grijpen, en de zorg van de door Rhodes vertegenwoordigende invloedrijke financiers zou zijn weggenomen, zoodra Generaal Warren 700 man beschikbaar stelde voor de bescherming der diamantmijnen, welke niet alleen door de Boeren van buiten, maar ook door de delversbevolking op de velden zouden zijn bedreigd, indien er oorlog kwam.

De ware oorzaak, waarom de Britsche Regeering afliet van het in vergevorderd stadium van verwerkelijking gekomen denkbeeld om de Transvaal, — binnen het jaar, nadat zij plechtig vrijverklaard was, — weer vast onder Britsche macht te brengen, is te vinden in: vrees voor Duitschland. Bismarck toch, Frankrijk in zake China krachtig tegen Engeland steunend, mocht, in samenwerking met dien Staat en Rusland, Turkije en de Entente-genooten Oostenrijk en Italië, de Britten van het Suezkanaal te verdrijven. Duitschland, waarvan niet alleen de voorloopig zeer zwakke positie in Zuid-Afrika, maar ook het opkomend prestige in Europa ernstig zou zijn geschaad, indien de Dietsche Republiek formeel of feitelijk onder

Engelsch gezag ware teruggebracht, moest worden ontzien. Dientengevolge werd destijds niet alleen Nederland van inmenging in de Atjeh-aangelegenheden, in verband met de Nisero-kwestie, bevrijd, maar is ook de tegen de Holl.-Afrik. Republiek gerichte expeditie van Warren beperkt gebleven tot eene voorloopige occupatie van Stellaland en Land Goosen, en eene militaire wandeltocht door Noord-Bechuanaland, Portugal's oude invloedssfeer. Dewijl Engeland geen oorlog in Zuid-Afrika wagen kon, zoolang het met een sterk gesituëerd Duitschland rekenen moest, bedaarde toen ook de door druk van buiten overdadig gevoede binnenlandsche agitatie in de Transvaal, welke op een gegeven moment, toen de Engelsche bevolking op de Barberton goudvelden weigerde, langer het gezag der Regeering te Pretoria te erkennen, gevaarlijk dreigde te worden.

Hoezeer de Deutsche politiek erop gericht was om het voortbestaan en de ontwikkeling van de stamverwante Republieken te helpen verzekeren, blijkt scherp uit het onderhoud van 23 Jan. 1885 tusschen Bismarck en den Engelschen Gezant Malet over de oorzaken der Duitsch-Engelsche vervreemding. De Kanselier klaagde toen niet alleen over den Britschen toeleg, „to bottle up” de Deutsche nederzettingen, maar ook over de afsluiting van de Hollandsch-Afrikaansche Republieken. Hij merkte in dit verband op: „dat de Boeren in 1840 van Koning Panda een Cessie van Zululand gekregen hadden [Rapport-Malet, *Staatsarchiv*, Dl. 44. No. 8493]”. De Engelsche Gezant had toen gelasterd, dat men, d. w. z. de Transvaalsche Gezant Beelaerts, die met groote toewijding de belangen van de jonge Republiek behartigde, „misbruik had gemaakt van 's Prinsen goed vertrouwen, aangezien de Boeren, die zulke Cessie, indien ze bestond, verkregen konden hebben, Britsche onderdanen waren”, — hetgeen Engeland wel contenteerde, maar de betrokken, van Natal uitgeweken, Boeren wezenlijk *de jure* niet werden, en bewezen hadden, ook *de facto* niet te zijn. De Rijkskanselier had dan ook brusque geantwoord: dat de kwestie „niet met advocaten-argumenten was uit te wijzen”. Op de vraag van Malet, of Duitschland bevredigd zou zijn, als het Zululand kreeg, ontving hij ten antwoord: dat men in kolonisatie-aangelegenheden reeds tot samenwerking met Frankrijk gekomen was [t. z. p.].

Bij het licht van toenmalige en opvolgende gebeurtenissen wordt het volkomen duidelijk: dat in 1884/85 de nog uiterst teere loot van Dietsch staatsleven in Afrika, door de zware, ver reikende schaduw van den hoog en breed uitgrocierenden Duitschen stam tegen de verzengende stralen van de Britsche zon beschermd is, en dat ook de kleine Republieken in Bechuanaland, Stellaland en Land Goosen, zeer wel in leven hadden kunnen blijven, indien de Transvalers meer politiek doorzicht ontwikkeld, flinker stand gehouden hadden. De eerstgenoemde, ordelijk bestuurde kleine Staat had zich echter onderworpen, vóór nog gevaar voor geweld werkelijk eenigszins dreigde, en de positie in Bechuanaland was door Krüger al over

de heele linie prijsgegeven, toen Engeland in Februari 1885, door den wil van Duitschland, waartegen het zich, ter oorzake van zijn nog uiterst wankel occupatie in Egypte, niet kon verzetten, gedwongen was om de Acte van Berlijn te onderteekenen, waaronder de feitelijk Zuid-Nederlandsche Congo-Staat internationaal werd gesanctioneerd.

Krüger, die de groote internationale stroomingen niet goed kon meten, had den Duitschen factor niet op zijn hooge waarde gesteld. Minder verstandig dan Koning Leopold, politiseerde hij geheel op eigen hand met Engeland. De rekening sloot slecht: niet alleen ging Zuid-Bechuanaland voor de Hollandsche Afrikaners verloren, doch de Engelschen kregen ook, terwijl de Republiek geografisch van de Deutsche Kolonie gescheiden werd, een toegangsweg tot de Transvaalsche en Portugeesche invloedsferen ten Noorden van de Limpopo.

Toen de Zuid-Afrikaansche Republiek gemakkelijk voor Engelsche dreiging had gebukt, heeft Duitschland, dat reeds tevreden kon zijn, omdat de Transvaal zelve ongemoeid gelaten werd, — geen penny van de een-en-een-kwart miljoen pond sterling, welke de expeditie-Warren verslond, is van haar teruggevorderd, — zijne aanspraken op St. Lucia-baai, welker bezit van zeer problematieke waarde was, laten varen. Den 23sten Juni 1885 verklaarde Bismarck formeel: geen annexaties te zullen zoeken op de Oostkust van Afrika, ten Zuiden van de Delagoa-baai; Noord daarvan, in Zanzibar, en op daar tegenover liggende kust, moest de Britsche Regeering daarentegen aan de Duitschers de handen vrij laten: zij instrueerde toen haar Vertegenwoordigers in die streken uitdrukkelijk om Duitschland geenerlei hinder aan te doen.

De allesbehalve sterke aanspraken op St. Lucia-baai waren voor zeer uitgestrekt en waardevol bezit ingeruild.

In September 1885 is niet alleen de, practisch reeds in den aanvang van 1885 door Krüger ontijdig prijsgegeven Hollandsch-Afrikaansche invloedsfeer Zuid-Bechuanaland onder Engelsch protectoraat gesteld, maar ook de Portugeesche sfeer in Noord-Bechuanaland.

§ 9. DUITSCHLAND'S DIPLOMATIEKE ACTIE TER
WEGRUIMING VAN DE ENGELSCHEN BARRIÈRE OP DEN
TRANSVAALSCHEN UITWEG NAAR ZEE (1886/'87).

De Engelsche pogingen om de kolonisatie van den energieken Zuid-Nederlandschen Koning onder contrôle te krijgen en de Duitschers uit Groot-Damaraland te weren, waren verijdeld. De Transvaal was, dank de internationale constellatie in Europa, oogenblikkelijk van Britsche dreiging bevrijd. Doch de Engelsche financiers-politici sloten de Dietsche Republiek nog af van de vrije gemeenschap met de Zee, zoodat zij voor alle praktische doeleinden een Britsche enclave bleef.

Ten einde de Republiek te emancipeeren, sloot de Regeering van President Krüger Verdragen van Handel en Vriendschap, op den voet van meest begunstige Natie, met, practisch gesproken, alle Europeesche Staten, die daartoe bereid waren: in verloop van een paar jaar met de Leden van het Drievoudig Verbond Duitschland, Oostenrijk en Italië, met België en Zwitserland, met Frankrijk ook. Het doel was: aan de Mogendheden belang te geven bij de opening van den grooten internationalen verkeersweg, welke door de Engelschen bleef versperd. De buitenlandsche handel der Republiek was intusschen nog van zóó geringe beteekenis, dat van de commerciële relaties voorloopig zeer weinig heil te wachten was.

Alleen op den machtigen steun van Duitschland kon met zekerheid gerekend worden, omdat niet alleen de Al-Duitschers op idieële gronden, maar Bismarck, uit hoofde van overwegingen van hooge politiek, de zelfstandigheid der Dietsche Republieken een Duitsch staatsbelang achtte. Deutsche bankiers bleven dan ook volkomen bereid, geld te geven voor den bouw en uitrusting van den daarvoor onmisbaren verkeersweg, waarvoor eenige tientallen miljoenen guldens benoodigd waren, zoodra de Diplomatie van Berlijn er in zou zijn geslaagd om de Engelsche barrière aan de Delagoa-baai op te ruimen, welke, in ontrouw aan de in 1884 gegeven belofte om de gemeenschap met de Zee vrij te laten, werd in stand gehouden.

Aan die opruiming werd voortdurend hard gewerkt. De Gezant Beelaerts gaf er de Regeering te Pretoria herhaaldelijk de verzekering van. Het zou ook spoedig uit internationale diplomatieke actie blijken: —

Dat de Portugeesche Regeering niet beter wenschte, dan zoo spoedig mogelijk spoorwegverbinding met de Transvaal tot stand te brengen, was reeds duidelijk geworden uit de Geheime Overeenkomst

van Mei 1884, betreffende den zoogenaamden tramweg. Sedert zeer mooie vooruitzichten op de ontwikkeling van de goudmijn-industrie op den Witwatersrand (Johannesburg) geopend waren, was het voor Portugal van het hoogste belang geworden om den dadelijken aanleg van de lijn te verzekeren, dewijl ernstige pogingen werden aangewend om President Krüger te bewegen, den bouw van een spoorweg naar de Engelsch-Kaapsche havens toe te staan, waardoor de Delagoa-verbinding praktisch onmogelijk zou zijn gemaakt. De Engelsche financiers-politici moesten dus gedwongen worden om de sectie Lourenço-Marques—Transvaalsche grens, waaraan nagenoeg niet gewerkt werd, te bouwen en een redelijke tarief-conventie met de Transvaalsche spoorweg-administratie aan te gaan, of wel: de voor de oude Britsche afsluitingspolitiek misbruikte MacMurdo-concessie zou moeten worden gecancelleerd.

De Portugeesche Regeering durfde niet krachtig ingrijpen, omdat daardoor de kwade gezindheid van Engeland zou worden gewekt, welke bijzonderlijk gevreesd werd met betrekking tot het Achterland van Mozambique, waarin de Britten via Bechuanaland konden doordringen: hiervoor bestond groot gevaar, omdat de Transvaalsche goud- en diamantontdekkingen nieuwe hoop hadden gewekt ten aanzien van de in 1867/'68 door Carl Mauch in Matabeleland en Mashonaland opgespoorde goudvelden, hoezeer de exploitatie in 1870/'71 ook zeer teleurstellende resultaten had opgeleverd.

In samenwerking met Frankrijk, — welks nationalen reeds sedert 1878 in de goudvelden van Oost-Mashonaland (Manicaland) waren geïnteresseerd, — heeft Duitschland toen dekking geschonken tegen de gevreesde Britsche indringing. Respectievelijk eind 1886 en aanvang 1887 sloten Frankrijk en Duitschland Verdragen met Portugal, ter erkenning van Portugal's souvereiniteit over alle Territoir, gelegen Noord van de Limpopo (Transvaalsche Grens) en Zuid van den Belgischen Congo, tusschen de Kolonies Mozambique en Angola, ter Oost- en Westkust van Afrika, — in zooverre andere Staten er geen gevestigde aanspraak op hadden [als de Transvaal op Matabeleland]. Zij verbonden zich, het als eene uitsluitend Portugeesche invloedssfeer te zullen eerbiedigen.

Toen Portugal zich door de met de Kabinetten van Berlijn en Parijs getroffen Verstandhouding tegen Engelsche agressie beschermd dacht, heeft de Regeering te Lissabon met intrekking van de MacMurdo-concessie bedreigd, welke reeds sedert meer dan drie jaar, door de weigering om een bindende billijke tarief-overeenkomst te sluiten, werd misbruikt om het bouwen van Transvaal's internationalen handelsweg onmogelijk te maken. Met zeer groote beslistheid kwam toen de Britsche Gezant te Lissabon, gesteund door dien van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, voor de belangen der nominaal Portugeesche Spoorwegmaatschappij op, waarin het Britsche kapitaal was geïnteresseerd. Hij betoogde, dat zij het recht had om naar eigen goedvinden [uitbuitings]tarieven vast te stellen, waardoor de bouw van den heelen spoorweg onmogelijk werd gemaakt, — en rechtvaardigde op zijn wijze de vertraging in den

bouw der onder de omstandigheden toekomstlooze sectie van Lourenço-Marques naar de Transvaalsche Grens. Britsch verzet scheen nu echter niet langer te zullen baten.

Duitsche financiers-politici, die het oogmerk van hun Gouvernement, om de Engelsche barrière aan de Delagoa-baai af te breken, zouden helpen verwerklijken, verschaften al in April 1887 aan de Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg Maatschappij het zoo te zeggen reeds sedert eind 1883 gereedliggende geld, om met den bouw van de lijn een begin te maken. — De Duitse Consul Winterfeldt nam zitting in het Bestuur van de door zijn Regeering geprotegeerde onderneming, welke een zeer mooie commerciële toekomst heeft gehad, doch allerminst in gewoon winstbejag haar oorsprong vond, hetgeen ten duidelijkste blijkt uit de omstandigheid, dat het profijt uitermate beperkt was: van hetgeen boven de 6 % werd gewonnen, kwam 85 % aan de Zuid-Afrikaansche Republiek toe.

De Fransche haute finance heeft geen aandeel in de zaak genomen. Men heeft dit toegeschreven aan haar overdreven zucht naar winst, omdat de bankiers zulke hooge eischen stelden, dat hunne participatie praktisch onmogelijk bleek. De ware oorzaak was: dat de Regeering te Parijs dubbel spel had. Zij profiteerde van Duitse welwillendheid met betrekking tot hare politiek in Azië, en kon vertrouwen, daarvan ook baat te hebben bij de in vollen gang zijnde partitie van Afrika. Gevolgelyk heeft Frankrijk, ter zake van de opening van den Transvaalschen weg naar zee, wel een geest van samenwerking getoond, toen zij Portugal dekking bood tegen Engeland, maar in werkelijkheid is de Republiek — de opvolgende gebeurtenissen leveren er het overtuigend bewijs van — nooit besloten geweest om de Duitse staatkunde, welke op de vrijheid en de ontwikkeling van de Hollandsch-Afrikaansche Republieken berekend was, te steunen. Zij ondervond pijnlijk in hare Egyptische en Nigerische belangen de overmacht van Engeland, doch de ziekelijke wraakzucht van het verouderde, degenererende Volk bleef een beletsel om tot oprechte vaste samenwerking met Deutschland te komen.

§ 10. STORING VAN HET PROCES DER WORDENDE
INTERNATIONALE ZELFSTANDIGHEID VAN DE
TRANSSVAAL DOOR FRANSCHES OORLOGSZUCHT.
HERNIEUWDE BRITSCHES DRUK 1887/1889.

Het, aanvang 1887, door Duitschland geopend vooruitzicht op dadelijke verbreking van de Engelsche blokkade, en het banen van een veiligen weg naar zee aan de Transvaal, is tijdelijk door Frankrijk geheel verdonkerd geworden.

Naar aanleiding van de Russisch-Bulgaarsche spanning in 1886, kwamen in het jaar daarop de Panslavisten te St. Petersburg op het hooge paard te zitten. Toen spatte in Frankrijk de „revanche”-lust wederom uit, als hadde het in 1870/’71 niet veel minder dan welverdiende straf geleden voor zonden uit heden en verleden. Duitschland was voor de eerste maal bedreigd met dien oorlog op twee fronten, welke een kwart eeuw later zou worden beleefd. Het moest toen, als in 1914, de houding van Engeland, dat op economisch gebied onder zijn concurrentie reeds gevoelig leed, zeer wantrouwen.

De Engelsche Regeering heeft hoogstwaarschijnlijk, en Engelsche politici hebben zeer zeker toen de oorlogskans sterk gevoed. In de officieuse Londensche pers verluiddde: dat voor de Regeering van Koningin Victoria geen casus belli zou bestaan, ingeval Frankrijk en Duitschland elkander via België aangrepen, mits slechts de integriteit van den kleinen kunstmatigen Staat, die in de Congo-kwestie diepe Engelsche teleurstelling had gewekt, geëerbiedigd werd; m. a. w.: niet slechts Duitschland zou van zijn, onder de Tractaten van 1831/’39 gevestigd militair operatierecht in dat Land gebruik kunnen maken, indien het zoo begeerde, doch ook Frankrijk, dat zulk recht heel zeker nooit bezat, zou, wat Engeland betrof, ongestraft zijn troepen via België in de Deutsche flank kunnen werpen.

Dank zij de vredelievende gezindheid, de wijsheid, en de militaire voorzorgen vooral, van drie Deutsche Keizers, is het meer dan twee jaar lang dreigend gevaar voor oorlog bezworen, als welks gevolg verzwakking van de Continentale strijders, en sterking van Engeland's relatieve machtspositie, herstel van zijn hegemonie, kon worden voorzien;

maar tijdens het altijd onrustige, strijdlustige Frankrijk hooge spanning in Europa veroorzaakte, stelde het niet alleen zichzelf buiten staat om den in 1886 aan Portugal beloofden diplomatieken steun te verleenen, maar noodzaakte het ook Duitschland: tegenover

Engelschen druk in Afrika werkeloos te blijven. De Duitschers moesten hun kruit droog houden: konden niet risqueeren om niet alleen tegen Frankrijk en Rusland, doch ook tegen Engeland oorlog te moeten voeren.

De gevaarlijke positie van Duitschland is door de Britten onverwijd benut om in Uganda op te dringen en het Achterland van Duitsch Oost-Afrika in bezit te nemen, waardoor deze Kolonie van het Beneden-Nijlgebied werd afgesloten.

Tenzelfden tijd eigende Engeland zich, ten koste van Italië, dat in 1887 een zeer zwaren tegenslag in Abyssinië leed, de kuststreek van Somaliland aan de Golf van Aden toe.

Het ligt in de rede, dat onder de ongelukkige omstandigheden de Regeering te Lissabon er oogenblikkelijk niet aan denken kon om de Engelsche financiers-politici te dwingen, den Transvaalschen verkeersweg naar zee vrij te laten. Zoolang het Vasteland van Europa met een verwoestenden algemeenen oorlog werd bedreigd, was de „Beschermer van de kleine Staten” meester van de positie in Zuid-Afrika. Hij maakte vol gebruik van zijn machtsverwicht.

Wel verre, dat in 1887 de door Duitschland gezochte internationale ontwikkeling van de Zuid-Afrikaansche Republiek, waardoor ook de Vrijstaat onafhankelijk van Engelsche havens worden zou, snellen voortgang had, is de Transvaal, zoomede het zwakke Portugal, onder zwaren Engelschen druk gekomen: —

In Augustus 1887 verklaarde Lord Salisbury ruw, met een pennestreek de kaart van Zuid-Afrika veranderend, dat de Zambesierivier de natuurlijke grens van den Britschen invloed in Zuid-Afrika was. Dit beteekende een aanspraak op het meest waardevolle deel van de door Duitschland en Frankrijk tractaatrechtelijk erkende, overoude invloedssfeer der Portugeezen, en tevens op de Transvaalsche invloedssfeer Matabeleland. Verder werd Engelsch Protectoraat over Portugeesch Amatongaland, Zuid van de Delagoabaai, ingeleid. Andere verbinding met de Oostkust dan de reeds geblokkeerde via Lourenço-Marques, n.l. eene via Kosibaai, werd hierdoor uitgesloten. Daarenboven mengde de Britsche Regeering zich in de zaken van Swazieland, welks Koningen van oudsher den Transvaalschen President als Suzerein huldigden.

Ontwifelbaar is tijdens de Europeesche crisis, van 1887—1889, waarvan Engeland kwaad gebruik maakte, om zich invloedssferen van Portugal en van de Transvaal toe te eigenen, welke gehoopt werden, waardevol te zijn, de Zuid-Afrikaansche Republiek zelve, waaromtrent zekerheid van belangrijken goudrijkdom was, wederom, als in 1884/85, in ernstig gevaar geweest van te worden aangegrepen. De matiging van de Britsche Regëering tegenover de Transvaal kan niet verklaard worden uit overwegingen van militairen aard, want er is overvloed van aanwijzingen, dat de herovering van de Transvaal ten allen tijde een allergemakkelijkst werk van zeer korten duur werd geacht. Wel echter vermaande de, overigens wegens den najver van de Kaap-kolonie verminderde,

mogelijkheid van een algemeenen opstand in Zuid-Afrika, in verband met de noodzakelijkheid om de handen voor actie in Europa vrij te houden, tot zekere voorzichtigheid. Vandaar, dat de annexatie van Matabeleland en Mashonaland in 1887 wel werd ingeleid, maar nog geen stappen werden genomen om haar tot feit te maken.

Een bijkomstige oorzaak, waardoor in 1887/'89 eene herovering van de Transvaal bemoeilijkt werd, lag in de houding der Engelsch-Afrikaansche financiers. Zij hadden daarvan groot nadeel te duchten. Op goeden en op waardeloozen mijngrond in de Republiek floteerden zij talrijke maatschappijen. Hunne operaties ter Beurze waren berekend à la hausse, op het „afladen” van aanzienlijke nominale waarde aan aandelen, welke in laatst genoemd jaar inderdaad heeft plaats gehad. Die voordeelige transacties zouden door oorlog tegen de Transvaal volkomen zijn gestoord. Daarenboven ware dan ook de gelegenheid om onder de zeer liberale Transvaalsche mijnwet waardevollen grond tegen uiterst lage vergoeding in bezit te krijgen, opgeschort geworden, indien niet vernietigd. Rhodes, het politieke hoofd der geldmannen, die in de jaren 1882/'84, in verband met de gezochte amalgamatie der diamantmijnen à la baisse werkte, en daarom oorlog propageerde, doch begin 1885, toen die diamantvelden in hoofdzaak in één hand waren gebracht, den vrede voorstond, — tenzij de veiligheid der diamantmijnen geheel gewaarborgd werd geacht, — gevoelde in 1887, toen hij zich voor £ 100.000 in Transvaalschen mijngrond had geïnteresseerd, niets voor „herstel van Britsch prestige”: hij bepleitte toen, in en buiten het Kaapsche Parlement, juist toenadering tot de Transvaal, — en wel op een wijze, welke hem geldelijk voordeel zou brengen: door afschaffing der exorbitante doorvoertarieven, welke op zijn Transvaalsche mijnonderneming drukten, en middels een spoorwegverbinding, over den omweg Kimberley, waarbij hij groot belang had. De financiers propageerden de idee, dat de Hollandsch-Afrikaansche staatsorde in de Transvaal van zelve zou te gronde gaan, — welke leer grond vond in de zeer groote Engelsche immigratie.

De houding van Rhodes, den invloedrijken Kaapschen politicus en leider der voornaamste cosmopolitische grootfinanciers, was in 1887/'89 ontwijfelbaar een hoogst belangwekkende factor, welke zich even beslist ten gunste van den roof van de Transvaalsche invloedssfeer Matabeleland, waarbij hij zich interesseerde, als tegen eene herovering van de Transvaal geldend heeft gemaakt. De invloed der geldmannen kan echter niet geacht worden, de Engelsch-Transvaalsche verhouding te hebben beheerscht. Indien de Deutsche factor niet zeer werkzaam gebleven ware, zou het Hollandsch-Afrikaansche staatsleven vermoedelijk destijds reeds zijn onderdrukt. Zoolang Duitschland den vrede op het Continent wist te bewaren, moest Engeland met de mogelijkheid rekenen, dat het aan het hoofd van een Europeesche coalitie kon komen, welke overmachtig mocht zijn.

§ II. OPHEFFING VAN DE ENGELSCH-BAARDE BARRIÈRE AAN DE DELAGOA-BAAI (1889).

Toen het oorlogsgevaar in Europa verdween, nadat het nationalisme, royalisme en chauvinisme in Frankrijk intern had uitgewoed, en Generaal Boulanger naar Jersey, in het jegen hem, den Störefried, zoo sympathiek gezind geweest zijnde Engeland, was gevlucht, werd in Hollandsch Zuid-Afrika onmiddellijk de zegenrijke weerslag ondervonden van de omstandigheid, dat tengevolge van de opheffing der Fransch-Duitsche spanning Engeland zijn sterke machtspositie verloor, welke alleen had gesteund op de onderlinge verdeeldheid der Continentale Mogendheden.

In 1889 herriep de Regeering te Lissabon, — die destijds nog schijnt gehoopt te hebben, dat Duitschland en Frankrijk tegen Engelsche indringing in Mashonaland zouden kunnen beschermen, — den, tegen het eind van 1883 aan den „Amerikaan” verleende Concessie voor den aanleg van het Portugeesche gedeelte van den spoorweg, welke nog steeds, nu bijna zes jaar lang, door Engelsche financiers-politici, in strijd met Portugeesche belangen, slechts ter bevordering van Engeland's oude anti-Transvaalsche staatkunde, werd gebruikt om een barrière te stellen op den internationalen handelsweg der Hollandsche Republieken. De zeer strenge protesten, door Lord Salisbury, — die ten behoeve van de „Portugeesche” Maatschappij op het recht aanspraak bleef maken om de Transvaal commerciëel-politisch te blokkeeren, — bij monde van den Gezant Petri te Lissabon voorgebracht, hadden niet gebaat [Manicaland Papers]. —

Dadelijk na de intrekking der Concessie sloot de Portugeesche Regeering met de Transvaalsche spoorweg-administratie een tarief-overeenkomst, ter waarborging van vrij verkeer, waardoor ook aan de bijna veertig jaar gehandhaafde uitbuitings-doorvoerpolicy van de Kaap-kolonie, — waaronder ongeveer 12 pCt. transitorecht geheven werd, — binnen enkele jaren een einde zou worden gemaakt. — De formeel Nederlandsche, in het moeilijke begin met volstrekt onmisbare Duitsche hulp gefinancierde, en steeds uitsluitend door de Duitsche Regeering effectief beschermde spoorwegmaatschappij heeft toen, zonder eenig verwijl, begin met den aanleg van de lijn gemaakt.

In 1889 heerschte aan de Londensche Beurs de groote hausse. De mijn-financiers ledigden toen hun zware aandeelen-portefeuilles. Een man als Rhodes, die in 1885 nog zoo arm was, dat hij een klein voorschot nam op zijn salaris als secretaris van de De Beers Mij., bezat eind 1889 anderhalf miljoen pond sterling. De geldmannen hadden er thans niet langer belang bij, dat Engeland den vrede met de Transvaal bewaarde. Onrust en strijd kon integendeel gewenscht heeten, in zooverre hierdoor gemaskeerd zou worden, dat veel waardeloos fonds aan de markt was gebracht. De nu à la baisse gerichte beursspeculaties mochten er daarenboven door bevorderd worden. De financiers oefenden eind 1889 en 1890, over het geheel genomen, een Engelsche agressie begunstigenden invloed uit;

maar hoezeer sedert de dagen van Disraëli de invloed van cosmopolitische financiers op de politiek van het Britsche Rijk toenam en tegen het einde van de negentiende eeuw ook in Zuid-Afrika zeer werkzaam was, — de geschiedenis van Zuid-Afrika konden zij niet maken. De Engelsche drang tot overheersching, in 1881/'84 door Duitschen druk geheel opgeheven, werd in 1890 door de internationale verhoudingen sterk gematigd, ook al hadden de financiers schatten gouds aangewend om verovering te provoceren.

Verbonden met Oostenrijk, en in zekere eventualiteiten kunnende rekenen op Italië, — dat, wegens de Tunesische kwestie aan Frankrijk kwaad gezind bleef en de in Abyssinie geleden zwaren tegenslag terecht aan Engeland weet, — was Duitschland's internationale positie, na de crisis van 1887/'89, wel nog heel sterk, doch ten gevolge van de vervreemding van Frankrijk en Rusland oogenblikkelijk geschokt.

Toen de rust in Europa was weergekeerd, en Engeland in zekere mate de handen vrij kreeg, bijna op hetzelfde oogenblik, waarop de Portugeezen de Engelsche barrière aan de Delagoa-baai neerhaalden en Nederlandsche ingenieurs, feitelijk door de Duitsche Regeering daartoe in staat gesteld, aanvingen om den Transvaalschen weg naar zee te banen, heeft de Engelsche Regeering, door de geotroyeerde Britsche Zuid-Afrika Maatschappij, formeel bezit doen nemen, zowel van de mijnrechten in de Transvaalsche invloedssfeer Matabeleland, als in de daaraan grenzende Portugeesche. De „aanspraken” op deze laatste bleven nu echter niet begrensd door de Zambesie, welke in 1887 de natuurlijke grens van den Britschen invloed heette, doch strekten zich thans reeds honderden kilometers ver ten Noorden van die rivier uit, straks over alle terreinen tusschen de Koloniën van Mozambique en Angola, waarop Portugal ontwij-

felbaar een degelijk, door Duitschland en Frankrijk geëerbiedigd, historisch recht bezat, en Engeland geen schaduw van titel had.

Aan Portugal, dat zich eind 1889 tot militaire occupatie van het betwiste gebied had gereed gemaakt, vóór de Engelschen er konden binnendringen, werd een ultimatum gesteld: onverwijld ontruiming werd geëischt; de Engelsche Gezant verliet Lissabon; een Britsch eskader demonstreerde voor de Taag (Januari 1890). De Regeering van Don Carlos bukte toen diep.

Vervolgens werd de Transvaal met oorlog bedreigd. De Britsche Hooge Commissaris voerde aanvang 1890 tegenover Pretoria een dreigenden toon, en het Engelsche bevolkingselement te Johannesburg — het verband is onmiskenbaar — werd opstandig: toen Krüger, na een Samenkomst met den Engelschen Bewindsman te hebben gehad, toefde, haalde het gauw, bewust of onbewust hooge politiek dienend, de boven zijn dak waaiende Transvaalsche vlag omlaag.

De omstandigheden schenen buitengewoon gunstig — ja, verleidelijk — om de Republiek aan te grijpen: de binnenlandsche verhoudingen toch waren er in 1890 niet alleen erg ontwricht door den intocht van Engelschen, die toen, naar schatting, reeds meer dan dertig percent van de bevolking uitmaakten, maar ook, veel erger nog, door de onderlinge geschillen der Transvalers, zoowel op kerkelijk als op politiek gebied. De kerktwist, de strijd tusschen het Kaapsche „Nederduitsch Hervormde” en het Transvaalsche Hervormde kerkgenootschap liep zeer hoog. De Kaapsche leiders, zeer najverig geworden op de rijk blijkende Transvaal, die haar handelsroute van de Kaapsche haven naar de Delagoa-baai zocht te verleggen, konden vrij sterk anti-Transvaalsgezind heeten. Inwendig verdeeld, — Krüger's mededinger Gen. Joubert zocht zijne positie te versterken, door de Engelschen in het gevele te komen, — en door de Moeder-kolonie benijd, scheen de Transvaal een gemakkelijke prooi. Verlokkend was het denkbeeld: dat Engeland wijs zou doen, als het de zaken in de Transvaal naar eigen hand zette, dusdoende meteen den Vrijstaat enclaveerende, vóór een herstelde en hechtere Duitsch-Fransche of Duitsch-Russische samenwerking dit onmogelijk kon maken, en om dan ook te trachten, Lourenço-Marques, de natuurlijke toegangspoort tot de Transvaal, in handen te krijgen. — Rhodes, Eerste Minister van de Kaap-kolonie geworden, voerde een oorlogszuchtigen toon, en ook oorlogszuchtig beleid.

Met betrekking tot den Engelschen landroof heeft, meer nog dan Portugal deed, de Transvaal zich onderworpen gedragen. In Februari toonde zij al, haar invloedssfeer prijs te geven. Op verlangen van den Engelschen Hoogen Commissaris verbood de Regeering te Pretoria ook, onder bedreiging met straf, aan de burgers om Matabeleland in te trekken, waar zij van oudsher door den kaffer-koning verleende vestigingsrechten bezaten, tenzij zij er nu de heerschende positie van de indringster, de door Rhodes bestuurde Zuid-Afrika Mij., erkenden. Desnietemin bracht deze een voor de toenmalige Zuid-Afrikaansche verhoudingen aanzienlijke welgewa-

pende macht van ruim duizend blanken en drie duizend kaffers op de been, ofschoon hij toen zeker wist, dat de occupatie zoomin door de zeer vreedzame inboorlingen van Matabeleland of Mashonaland, als door Transvalers of Portugeezen zou worden bemoeilijkt. Tenzelfden tijd versterkte de Britsche Regeering de „politie-macht” op de Bechuanaland-grens.

De door Britsche officieren aangevoerde strijdmacht der gecharterde Maatschappij is in Juni 1890 dicht langs de Transvaalsche grens naar Mashonaland getrokken. Voor den onverhoedschen inval in de Republiek, welke vijf jaar laten een feit werd, moet destijds reeds ernstig gevaar bestaan hebben. De Hooge Commissaris Loch hield evenwel Rhodes, dien hij niet vertrouwde, streng in de hand: het occupatie-leger mocht geen voet zonder zijne goedkeuring verzetten.

Kan in den aanvang van 1890, toen met Duitschland over den afstand van Helgoland onderhandeld werd, het Kabinet van St. James, als in 1884, hoop gehad hebben, om de vrije hand tegen de Transvaal te krijgen, daarop was wezenlijk geen kans. Het voortbestaan van de Hollandsch-Afrikaansche Staatjes werd, wel veel meer nog dan zes jaar te voren, van het allerhoogste belang voor de veiligheid der Duitsche Kolonie in het Zuidwesten van het Continent geacht. — Hoe juist dit was gezien, hebben de gebeurtenissen van dezen tijd geleerd. Indien te Pretoria geen Britsch Gouvernement, onder den aan zijn Volk ontrouwen Generaal Botha, gezeteld hadde, zou Engeland den vrede in Afrika hebben moeten bewaren.

De bewindsman, wiens houding in Januari op het provoceeren van oorlog berekend was, wilde dezen in Juni/Juli zeker niet. Wel is toen aan de Transvaal nog een ultimatum gesteld, eischend, dat zij niet alleen de geusurpeerde Engelsche positie in Matabeleland formeel zou erkennen, maar ook beloven, de nieuwe orde Noord van de Limpopo te bevorderen en, onder bezwarende voorwaarden, in het quasi onafhankelijk verklaarde Swazieland zeggingschap met Engeland te zullen deelen.

Uit de omstandigheid, dat de Hooge Commissaris voor Zuid-Afrika den — uit de natuur der dingen, in politiek opzicht, dubbelhartigen — Kaapschen Leider Hofmeyr, die zich door opvolgende Hooge Commissarissen voor de bezorging van Engelsch-imperialistische belangen gebruiken liet, maar die, een braaf man zijnde, toch grooten invloed in de Transvaal had, naar Pretoria zond, om Krüger te bewegen, de eischen in zake Swazieland en Matabeleland in te willigen, illustreert, dat er hem alles aan gelegen was om oorlog te vermijden, en duidt er op, dat bakzeil zou zijn gehaald, indien de Transvaalsche Regeering zijn eischen afgewezen had.

Toen Hofmeyr in Juli 1890 in de Transvaalsche hoofdstad kwam, gaf hij, mogelijk er naïevelijk in geloovend, hoog op van het oorlogsgevaar. Wezenlijk bestond dat echter niet langer. De internationale positie werd toen weer als in de jaren 1884—1887 door Duitschland beheerscht. Zoodra de ziekelijke redelooze wraakgedachte in Frankrijk

uitgeraasd had, en Wilhelm II een betere verhouding met Rusland schiep, kon Engeland ter oorzake van zijn nog altijd wankele positie in Egypte, waarvan de veiligheid van het heele Rijk afhankelijk was, niets ondernemen, waardoor hoogvoorname Duitsche belangen zouden worden gekwetst. Aangezien het Rijk nu niet alleen zeer hoog zuiver politiek belang, in verband met het gewenschte internationaal Afrikaansch evenwicht, bij het voortbestaan van de Transvaal had, maar ook aanzienlijk economisch interesse bij den thans aangevangen aanleg van den Delagoabaai-spoorweg, mocht oorlog tegen de Dietsche Republiek tot oorlog tegen Duitschland leiden, welke voor het Vereenigd Koninkrijk rampspoedige gevolgen kon hebben. Daarom, en daarom alleen, is de Transvaal gespaard geworden. Zij zou zeer zeker niet gered zijn door de groote onderworpenheid, welke haar Regeering in de Matabeleland en Swazieland aangelegenheden heeft getoond.

Hoezeer Engeland zich destijds naar niet onredelijke Duitsche wenschen gedragen moest, blijkt uit den overeengekomen afstand van Helgoland. Algemeen neemt men aan, dat dit geschiedde in kwaden ruil voor Zanzibar. Het staat in geopenbaarde stukken, die echter niet op hun face value worden aanvaard. Men had met een groot resultaat van de machtsverschuiving te doen: met de rijp geworden vrucht van 1870. Het, in 1807 aan het zwakke Denemarken ontrukte, Eiland van onschatbare strategische waarde, vanwaar de monden van Eems, Elbe en Weser werden beheerscht, is afgestaan, omdat het sterke Duitschland moest worden gecompenseerd wegens het verlies van het Achterland van Uganda en Engelsche gebiedsuitbreiding in het algemeen. De Regeering te Berlijn, destijds een stoutmoedige en goede diplomatie voerend, eischte en verkreeg in 1890 tevens een breede strook gronds, de z.g. Caprivi-strook, welke Duitsch Zuidwest-Afrika gemeenschap gaf, met het Zambesie-bekken, hetwelk op hooger waarde is gesteld dan het werkelijk schijnt te hebben. — Frankrijk, onmachtig om zelf tegenover Engeland iets te bereiken, wezenlijk Mogendheid van den tweeden rang geworden, kon toen, achter Duitschland aanlopend, bereiken, dat zijn voorheen standvastig bestreden Protectoraat over Madagascar werd erkend (1890).

Met betrekking tot de Transvaal kan gezegd worden, dat Duitschland in 1890 door zijn minder gunstige internationale positie tot een vergelijk gedrongen was. Het had Matabeleland gaarne aan de Transvaal verzekerd. De Consul-Generaal te Lourenço-Marques, Graaf Pfeill, had zich in 1887 opgemaakt om het Territoir te bezoeken. Wegens de opkomende spanning is de inspectie niet gehouden. In 1889 nu stelde Duitschland geen eisch, dat de Transvaalsche aanspraken geëerbiedigd zouden worden. Het liet de Matabeleland-kwestie in hoofdzaak rusten, doch forceerde den toegang tot de Delagoa-baai. De vrije weg naar zee was voor de Republiek een levensbelang; het bezit van de invloedssfeer Noord

van de Limpopo werd daarentegen door velen geacht, een bron van verzwakking te zullen zijn, omdat derwaarts het stoerste deel der schaarsche Hollandsche bevolking van de Transvaal emigreeren mocht: de afsluiting van de grens kon „a blessing in disguise” genoemd worden.

Ook de Belgen hebben groot voordeel gehad van de internationale verhoudingen, waaronder het predomineerend Lid van het Drievoudig Verbond feitelijk de hegemonie in Europa bezat. Toen in 1891 de gecharterde Britsche Zuid-Afrika Mij., na Transvaalsche en Portugeesche invloedssferen te hebben genomen, aanspraak maakte op Katanga, het Zuid-oostelijk, aan mineralen zeer rijke, District van den Belgischen Congo, kon deze worden afgewezen, omdat de Congo-Vrijstaat, gelijk de Hollandsch-Afrikaansche Republiek, feitelijk onder de bescherming van Duitschland stond, dat niet langer door een oorlog op twee fronten was bedreigd.

§ 13. VERZWAKTE VOORTZETTING DER ENGELSCH-
POLITIEK OM DE HOLLANDSCHE REPUBLIEKEN
VAN DE ZEE AF TE SLUITEN (1891/1893).

Bleef, voornamelijk dank een „militairistisch”, een sterk Pruisen, door Deutschland, als Leider van drie Europeesche Grootmachten, de vrede in Europa gehandhaafd, en Engeland buiten staat gesteld om de Transvaal gewelddadig onder zijn gezag te brengen, — de Britten trachten langs sluipwegen de internationale vrijwording der Hollandsch-Afrikaansche Republiek te beletten.

In de jaren 1891/1893 hebben Engelsche geldmannen — de bankier Lewis Michell duidt in zijn Levensbeschrijving van Rhodes op eenige belangrijke bijzonderheden over deze zaak, — met medeweten van het Departement van Buitenlandsche Zaken te Londen, onder leiding van de Kaapsche Ministers Rhodes en Sivewright, getracht om haven en spoorweg van Lourenço-Marques in honderdjarige pacht te krijgen. Zoodoende zouden terzelfder ure Nederlandsche en Duitsche ondernemers van de vruchten van hun energieken arbeid en, wat erger was, de Dietsche Republieken van den, in vollen aanleg zijnden, vrijen weg naar zee beroofd worden. £ 1.300.000 werd ten slotte geoffreerd. In 1891 bezocht Rhodes Lissabon in verband met deze zaak. Aan Koning Carlos was de Orde van den Kouseband aangeboden, — welke echter geweigerd werd. —

Toen Portugal zijn Kolonie niet voor een bagatel wilde verkwanselen, vond de Britsche Regeering een „rechtsgrond” om de Portugeezen aan de Delagoa-baai te harasseeren. Gelijk men twintig jaar vroeger, „ten behoeve” van een naturellen-kapitein, de Vrijstaatsche diamantvelden bij Kimberley had in bezit genomen, zoo werd nu, in naam van een Portugeeschen kafferhoofdman Gungunhana, — van wiens Land reeds een deel door de gecharterde Maatschappij was in bezit genomen, en die zich een maandgeld van £ 100 krijgend, onder Britsch protectoraat had gesteld, — aanspraak gemaakt op Lourenço-Marques.

Voorafgegane en opvolgende gebeurtenissen laten geen redelijken twijfel, dat Portugal, zoo niet willig afstaand, gedwongen zou zijn geworden om de Baai te verpachten, indien Deutschland niet de handhaving van den status quo hadde verlangd, waarvan niet alleen de waarde van den grooten Nederlandsch-Duitschen Transvaal-spoorweg, maar ook de wezenlijke internationale zelfstandigheid van de Transvaal, en het wordend evenwicht in de machtsverhoudingen in Zuid-Afrika afhankelijk was. — Frankrijk had wel niet onbezorgd

kunnen zijn, indien Engeland een nieuw steunpunt nabij Madagascar verwierf, maar was onmachtig om zich zelfstandig tegen Engelsche machtsuitbreiding te verzetten. Het had kort te voren zelfs zijn predomineerende positie in Egypte en Nigeria aan Engeland moeten prijsgeven. Maar het was nu in koloniale aangelegenheden weer tot de in 1884 door Bismarck ingeleide samenwerking met Duitschland gekomen, waarvan het zoowel bij de partitie van Midden-Afrika, als in Azië, zeer profiteerde. — Het steunde gevolgelijk de Afrikaansche staatkunde van de Regeering te Berlijn.

Bij de omstreeks 1893 ontstane internationale verhoudingen, toen de Fransch-Duitsche verzoening grooten voortgang had gehad, en de leider van het Drievoudig Verbond, naar in het volgend jaar, in verband met den Japansch-Chineeschen oorlog, scherp aan den dag kwam, op zeer vriendschappelijken voet met Rusland verkeerde, tijdens Engeland zich op allesbehalve splendide wijze geïsoleerd had, werd de vrede in Europa door Duitschland verzekerd, en stelde de Regeering te Berlijn aan de Britsche de rechtvaardige Afrikaansche wet, waaronder niet alleen de Republiek van Noord-Nederlandschen stam, en de Zuid-Nederlandsche Congo-Vrijstaat, maar ook Portugal, voor wat Lourenço-Marques betreft, tegen de mate-looze Britsche heersch- en expansiezucht beschermd was. — In 1893 abandoneerde Engeland de uit zichzelf absurde „aanspraken van Gungunhana” op Lourenço-Marques, en verwittigde Lord Salisbury den financier-politicus Rhodes, dat hij diens koop- of pachtplannen met betrekking tot de Delagoa-baai, waarvoor ook het Huis Rotschild te Londen zich had geïnteresseerd, niet verder steunen kon.

§ 14. POGING VAN DE TRANSVAAL OM DE HAAR
BESCHERMENDE BANDEN MET DUITSCHLAND
TE VERSTERKEN (1893/1894.)

De Regeering te Pretoria was er zich destijds wel zeer klaar van bewust, dat de Republiek onder de feitelijke protectie van Duitschland leefde. Krüger was er dankbaar voor. Hij streefde om de banden verder te versterken. Geruimen tijd vóór de weg naar de Delagoa-baai nog was voltooid, in 1893, bepleitte de Staatssecretaris Dr. Leyds reeds te Berlijn spoorwegverbinding met Duitsch Zuid-West-Afrika. Het plan werd echter onpractisch geacht: de verbinding toch kon niet dan via het in 1885 rood gekleurde Bechuana-land worden tot stand gebracht, waarvoor de Kaapsche Regeering, bij welke in deze de beslissing berustte, zeker toestemming zou weigeren, aangezien de gedachte lijn den zeer voordeelligen Kaapschen transitohandel, welke na de voltooiing van den Delagoabaai-spoorweg per se zeer achteruit moest gaan, met algeheelen ondergang bedreigde. Afscheiden hiervan zou het Transvaalsche plan toch reeds door de Britsche autoriteiten verworpen zijn, omdat het hevig indruischte tegen de sedert 1884 ten opzichte van de Duitse Kolonie gevolgde politiek, welke in afsluiting van direct verkeer met de Hollandsche Republieken een grondgedachte vond, en onveranderlijk op bemoeijking harer ontwikkeling was en bleef gericht.

De Rijkskanselier, von Caprivi, wees deze voorbarige plannen van Pretoria, welke voor afzienbaren tijd geen commerciële basis hadden, en waardoor Engeland slechts geprikkeld kon worden, af; — maar al eer vele maanden verlopen waren, is het volkomen duidelijk geworden, dat na Bismarck's aftreden opvolgende Keizerlijke Regeeringen onveranderlijk krachtig voor de handhaving van den kleinen hulpbehoevenden Hollandsch-Afrikaanschen Staat werkzaam waren.

In 1894, toen de groote Transvaalsche weg naar zee zijn voltooiing naderde, is wederom het gevaar, dat Engeland het niet op verdediging voorbereide, en nog steeds met groote inwendige moeilijkheden kampende, kleine Volk gewelddadig aangreep, of verstikte, zeer groot geweest. Er is naar gestreefd om revolutie in het Land te verwekken. Vervolgens is een onberaden poging gedaan, de derde in drie jaar tijds, om voet aan de Delagoa-baai te krijgen, en aldus de Republiek van de zee af te sluiten.

De Britsche Hooge Commissaris vuurde de binnenlandsche agitatie voor, op vernietiging der Hollandsch-Afrikaansche staatsorde berekende, hervormingen in het landsbestuur zeer aan. Hij verzekerde, dat niets onbeproefd zou blijven om aan de Uitlanders in de Transvaal, die over gemis aan zeggingsmacht in zaken van Staat klaagden, „recht” te verschaffen, — protesteerde agitatorisch tegen het vorderen van krijgsveld tot orbewaring onder de naturellen, — en „informeerde”, wat teekenend is voor zijne houding: of de omwentelingsgezinden te Johannesburg voldoende gewapend waren, om, vóór Engeland te hulp kwam, de stad eenigen tijd te kunnen verdedigen.

Naar Rhodes' in het algemeen hoogst onbetrouwbare, maar in dezen wel ingelichte biograaf Lewis Michell verhaalt, was tegen het midden van 1894 in het landhuis van den Eersten Minister van de Kaapkolonie reeds een bont gezelschap van leden der haute-finance, kerkprelaten, politici en officieren, (die eerlang een verraderlijken inval zouden leiden,) uit Engeland te zamen gestroomd, in de verwachting, nu eindelijk „herstel van Britsch prestige”, den oorlog tegen de Transvaal, te zullen beleven. Dan, de opkomende storm luwde. . . .

Maar voor nog het jaar ten einde was, deden de Engelschen toen van uit Mashonaland een poging om vasten voet in Lourenço-Marques, en zodoende ook macht over de Transvaal te krijgen. De kafferkapitein Gungunhana, wiens aanspraak op Lourenço-Marques het vorig jaar werd opgegeven, was nu door de Engelschen ruim van wapens voorzien. Hij, inboorlingen-vazal van de Britsche Zuid-Afrika Maatschappij, had zich aan het hoofd van een opstand tegen de Portugeezen gesteld. De Britten agiteerden in September 1894 in de pers, dat de slecht versterkte haven aan de Delagoa-baai, waarheen Gungunhana's bende zich richtte, in gevaar was van te worden ingenomen en het lot van vrouwen en kinderen er dan boven beschrijving vreeselijk zijn zou. Daarom bood de geocroyeerde Maatschappij den Gouverneur der stad militaire hulp, —

tegen de kaffers, welke nota bene met de onmisbare medewerking van hare ambtenaren van wapens waren voorzien, om een poging te wagen, de Portugeezen in Lourenço-Marques aan te vallen. Het doel was kennelijk om onder voorwendsel aan de Delego-baai binnen te dringen. Dr. Jameson, achter wiens persoon de Britsche officieren, die den troep aanvoerden, schuil gingen, stond voor den opmarsch gereed. Waren zij eenmaal in de stad, dan zouden de „beschermers” er, gelijk in Egypte, „ter verzekering van de orde en veiligheid” ook blijven. Een Britsch oorlogsschip, de *Philomel*, ter reede van Lourenço-Marques, bleek de bestemming te hebben, aan het beschermingswerk te coöpereren, ten zelfden tijd, dat het „handels”-vaartuig der Britsche Zuid-Afrika Maatschappij, de *Lady Carnarvon*, duizend geweren en amunitie aan de opstandelingen toevoerde, welke lading intusschen door de Portugeezen werd aangehouden.

Het is in 1894 wederom aan Duitschland en — zij het dan, dat Frankrijk, veel van samenwerking met dien Staat profiteerend, momenteel aan zijn zijde stond — practisch alleen aan Duitschland te danken geweest, dat de Transvaal niet door Engeland direct werd aangegrepen, en ook de door de Engelschen gezochte indringing aan de Delagoa-baai, waardoor de Hollandsch-Afrikaansche Republieken ten slotte toch van den vrijen uitweg naar zee konden zijn beroofd, verijdeld werd. Twee kleine Duitsche oorlogsbodems en een Fransch lagen ter reede van de bedreigde havenstad. Hunne Commandanten boden den Gouverneur aan: om zeesoldaten te landen, formeel „ter beveiliging van leven en eigendom hunner nationalen”. Zij zouden met dat oogmerk ontwijfelbaar ook de Engelsche „beschermers van vrouwen en kinderen” geweerd of in toom gehouden hebben, wier wezenlijke bedoeling nu evenmin miskend werd, als een jaar later het geval was, toen zij, door dezelfde aanvoerders geleid, onder hetzelfde schoone voorwendsel, verraderlijk Johannesburg trachtten binnen te dringen. — Rhodes is toen, qua Bestuurder van de gecharterde Maatschappij, door de Britsche Regeering wegens zijn „aanbod van hulpverlening” wel openlijk door den te Londen vertoevenden Hoogen Commissaris gedesavouéerd, doch werd als Minister van de Kroon gehandhaafd.

De in 1894 door Duitschland ingenomen positie is den 1sten Februari 1895 sober geteekend, toen de Duitsche Minister van Buitenlandsche Zaken den Gezant te Londen instrueerde om aan de Britsche Regeering te explicieeren: „Onze” — d.w.z. de Duitsche — „politiek heeft eenvoudig ten doel om de materiële belangen, welke Duitschland door den bouw van spoorwegen en het aanknoopen van handelsbetrekkingen met de Transvaal verworven heeft, te beschermen. Deze belangen geboden de handhaving van de Transvaal als zelfstandigen Staat, overeenkomstig het Verdrag van 1884, en de verzekering van den status quo met betrekking tot den spoorweg en de haven van Lourenço-Marques” [*Staatsarchiv*, 53ste deel].

§ 16. MISLUKTE AANSLAG OP DE ZUID-AFRIKAANSCHERE
REPUBLIEKEN, — DUITSCHLAND'S HOUDING VOOR EN
NA DEN INVAL (1895/1896).

Nadat Engeland van een directen aanslag op de Transvaal had moeten afzien, en ook de poging van de geotroyeerde Britsche Zuid-Afrika Maatschappij om, door middel van een kafferopstand, onder schoone pretexten, in Lourenço-Marques binnen te dringen en aldus te elfder ure de Republiek van de zee af te sluiten, ge-
faald had, heeft Rhodes den infamen genialen zet gedaan, waardoor
hoogst invloedrijke Fransche financiers geïnteresseerd werden bij
Engeland's anti-Transvaalsche staatkunde.

Het was sinds lang de gewoonte van Engelsch-Afrikaansche promotors van maatschappijen en beursmanipulators, die het publiek in Engeland met den verkoop van waardelooze aandeelen tegen goeden, en van fonds in goede Transvaalsche mijnen tegen exorbitanten prijs dupeerden, om de ontbrekende of onvoldoende rentabiliteit der stukken te wijten aan de Regeering der Republiek, welker bestuur schadelijk heette te zijn aan de ontwikkeling van handel en industrie. Zodoende anti-Transvaalsche stemming kweekende, dienden de kapers van de beurs een ideaal: de Britsche politiek. De idee-Rhodes nu kwam hierop neer: aanzienlijke partijen aandeelen in Zuid-Afrikaansche mijn-, land-, en exploratie-ondernemingen zouden, tegen de reeds kunstmatig hoog gehouden prijzen, aan financiers in vreemde Landen overgegeven worden, die ze dan met winstneming bij het publiek konden „afladen”. Voor de onvoldoendheid of geheele afwezigheid van dividend-kweekend vermogen der aldus verkochte shares werd de gewone verklaring gegeven. Aldus zou dan ook buiten Engeland stemming worden gemaakt. Men mocht drie vliegen in één klap slaan: de Engelschen kregen gelegenheid om zich tegen hoogen prijs van hun Afrikaansch aandeelen-bezit te ontdoen; de financiers, niet langer, als in 1887—1889 en, in overigens veel onzekerder mate, ook nog in 1894 het geval kon worden geacht, er een belang bij hebbende om de rust te bewaren, zouden de Britsche Regeering niet hinderen om krachtige maatregelen tegen de Transvaal te nemen; last not least, zou de gelegenheid om dit land meer of minder hard Engelsch te kleuren, worden verbeterd, naar gelang de toeleg om in vreemde landen stemming tegen de Dietsche Republieken te maken, meer of minder succes had.

De Kaapsche premier-financier en Eerste Minister, die destijds persoonlijk een zeer zware aandeelen-portefeuille had — met drie anderen bezat hij alleen in de Britsche Zuid-Afrika Maatschappij

een miljoen pond nominaal in practisch cadeau gekregen aandeelen — heeft getracht, voornamelijk Duitsche bankiers in de groote operatie te interesseeren, waartoe hij in 1894 Berlijn bezocht heeft. Hij bracht de introductie van aandeelen op groote schaal niet alleen in verband met de invoering van „hervormingen” in de Transvaal, welke, naar de gegeven voorstelling, aan de mijnindustrie bevorderlijk zouden zijn, doch ook met plannen tot ineensmelting van het gebied der Britsche Zuid-Afrika Maatschappij met de Transvaal, waardoor de Hollandsche Republiek hare zelfstandigheid verliezen zou. Het denkbeeld was vijandig aan Duitschland's Afrikaansche staatkunde. De Deutsche Bank wees diensvolgens zijn aanbod van een groote partij shares in de geoctroyeerde Maatschappij van de hand. Al hebben eenige voornamelijk Duitsche Banken en hunne organen zich niet buiten de financiële operaties gehouden, de groote politieke zaak, waarom het ging, een anti-Transvaalsche politiek te bewerken, mislukte volkomen:

Eind Januari 1895, ter gelegenheid van den verjaardig van Keizer Wilhelm, hield President Krüger openlijk een toespraak tot den Duitschen Consul von Herff, waarin hij zeide: dankbaar te zijn voor Duitschland's vriendschap voor zijn jongen kleinen Staat. —

Anders dan in Duitschland, bleek in Frankrijk, — waar men van slechte ondernemingen, waaruit groote winst te behalen is, nooit afkeerig was, — veel animo te bestaan. Het machtige Crédit Lyonnais werd ook verleid om zich met de introductie van aandeelen te belasten.

De breed opgezette financiël-politieke operatie, — waaraan tal van bladen, ook de voorheen in beurs-zaken conservatief geredigeerde „Times”, medewerkten, — werd in de praktijk een reusachtige zwendel. Aan den vooravond en in den aanvang van den „boom” werden meer dan honderd Rhodessische maatschappijen gefloteerd, welker voor negen tiende deel waardelooze aandeelen in de eerste helft van 1895 voor goeden prijs in Frankrijk verkocht zijn. De aandeelen der Britsche Zuid-Afrika Maatschappij stegen in enkele maanden van ongeveer pari tot 900 %. Transvaalsche mijnaandeelen werden bij massa's tot exorbitante prijzen door Londen aan Parijs afgegeven.

Uit de onzuivere winst, met den beurshandel behaald, konden een paar Maatschappijen in een enkel jaar, of gedurende een paar jaren, zeer hooge dividenden uitkeeren, maar over het geheel bestond er niet het allerminste vooruitzicht van behoorlijk rendement op de veel te duur verkochte aandeelen. Een koor van Engelsche en Fransche persstemmen propageerde nu, dat er in het algemeen wèl degelijk zulk rendement te wachten was, indien de Transvaal slechts beter, meer in het belang van handel en nijverheid, werd bestuurd, en dan ook een spoorwegverbinding met Rhodesia tot stand werd gebracht of, beter nog: ineensmelting, zoo niet van alle Zuid-Afrikaansche Landen, dan van de Transvaal en het Gebied der gecharterde Engelsche Maatschappij. De toestanden in de op economisch gebied werkelijk zeer vooruitstrevende en goed geadministreerde

Republiek heetten onhoudbaar. — Van de volhardend herhaalde onwaarheid werd een groot deel van het publiek in Engeland en Frankrijk de dupe.

Onmiddellijk, nadat de Engelschen hun bezit in Zuid-Afrikaansche land-, exploratie- en mijnmaatschappijen met enorme winst aan de Franschen hadden verkocht, — het totaal der Franschen aankopen is op drie miljard francs berekend, — bereidden de Engelsche financiers, op kosten van de door hen bestuurde, maar hoofdzakelijk in Fransch eigendom overgegangene ondernemingen, den aanslag op de Transvaal voor, in welk verband er ook de binnenlandsche onrust door gewetenloos lasterende courantiërs werd aangewakkerd. — Voor Fransche rekening zou de Hollandsch-Afrikaansche staatsorde door een Britsche worden vervangen. Het was Rhodes' meesterzet. —

In Juni 1895, toen de hausse te Parijs haar toppunt had overschreden, trof de man, die niet ten onrechte een Napoleon van de Beurs is genoemd, voor rekening van De Beers Maatschappij maatregelen voor de versterking en verdediging van Kimberley (bij welks mijnen hij als „life-governor” sterk bleef geïnteresseerd) in verband met den beraamden aanval op de Republiek.

Te Johannesburg stelden de Engelschen inmiddels weer monsterpetities op aan de Britsche Regeering, op herstel van goeddeels denkbeeldige grieven aandringend, en daarbij vooral zeggingsmacht in staatszaken vragend, waardoor aan de Hollandsche Afrikaners de leiding moest worden ontnomen.

In September droeg de Hooge Commissaris voor Zuid-Afrika het Bestuur over territorium in Bechuanaland, nabij Pitsani, vlak op de Transvaalsche grens, aan het Gouvernement der geotroyeerde Britsche Zuid-Afrika Maatschappij over, welke aldaar toen, quasi buiten verantwoordelijkheid en medeweten van den Engelschen bewindsman, militaire voorbereidingen trof en troepen samentrok, welke, door Britsche officieren aangevoerd, eind 1895 den onverhoedschen inval zouden ondernemen.

Rhodes propageerde nu ook openlijk de éénwording van Staten, waardoor de Transvaal van hare zelfstandigheid beroofd, en Rhodesia uit nood en armoë verlost kon worden, zoodat de aan den Franschen belegger verkochte aandelen in de Britsche Zuid-Afrika Maatschappij toch hooge waarde mochten krijgen.

Eerlang zou blijken, dat de Fransche Regeering, niet ongevoelig voor den invloed der financiers, de Britsche „hervormings” politiek met betrekking tot de Transvaal niet wilde hinderen. Daarentegen heeft de Deutsche Regeering, ver boven vulgaire consideraties verheven, haar standpunt vast gehandhaafd. Ontwijfelbaar sterk beïnvloed door de Al-Duitschers, bleef zij beschermen. Ter oorzaak van de al hooger stijgende onrust in Zuid-Afrika liet zij in October 1895 te Londen het reeds in Februari van dit jaar gegeven exposé van haar standpunt herhalen, thans echter in den vorm van een zeer ernstige waarschuwing. Graaf Münster, den Gezant te Londen,

werd toen opgedragen om Lord Salisbury te doen weten: „Wij” — d.w.z. de Duitsche Regeerders — „hebben niet de bedoeling om aan de internationale verhouding van de Transvaal te morrelen (zu rütteln), maar zouden het als een zware belediging van onze belangen beschouwen, indien die Staat de zelfstandigheid verloor, welke onder bedoeld Verdrag (van 1884) gegarandeerd is” [*Staats-archiv* 53ste deel]. Uitdrukkelijk teekende het Gouvernement van Wilhelm II toen ook verzet aan tegen de ineensmelting, waardoor Hollandsch Zuid-Afrika de zelfstandigheid verliezen zou. De Duitsche Regeering stationeerde wederom een harer weinige kleine oorlogsschepen, bij wijze van groote demonstratie, ter reede van Lourenço-Marques, aan den ingang van den internationalen verbindingsweg der Transvaal.

De Britsche Regeering wist toen met zekerheid, dat een aanval harerzijds op de Republiek door Duitschland zou worden afgeweerd. Diplomatiek sterk gesitueerd, was het daartoe in staat. Maar inmiddels had de revolutionaire beweging te Johannesburg voortgang. Met medewerking van Engelsch-Kaapsche autoriteiten waren wapens derwaarts opgevoerd. Men had er zich militair georganiseerd. De Engelsche mijndirecties hadden er het geld der Fransche aandeelhouders met milde hand voor beschikbaar gesteld. — Door een revolutie kon tenslotte de Afrikaansche orde worden omver geworpen.

De Uitvoerende Raad te Pretoria was, goedgeels onder den invloed van Engelschgezinde adviseurs, voor de gevolgen van een bloedige botsing met de bevolking van de mijnvelden beducht geworden en onderhandelde omstreeks 20 December 1895 reeds met de leiders van den opstand over maatregelen ter pacificatie. Toen was echter de kleine, maar sterk toegeruste legermacht, welke bij Pitsani werd saamgetrokken, ingevallen (29 Dec.), in de berekening: zoodoende weifelende revolutionairen te zullen sterken, en dan in Afrikaner-Land de Britsche wet te kunnen stellen, — al zou dan ook niet dadelijk de Union Jack geheschen mogen worden, aangezien de Britsche Regeering met het Duitsche standpunt zou moeten rekenen, en het overigens toch ook om taktische redenen raadzaam was om de Republikeinsche regeeringsvorm, althans voorloopig, te handhaven.

Met het oog op de Boodschappen van Berlijn van Februari en October had Londen de positie niet durven forceeren. Zij zocht haar doel alleen door middel van de binnenlandsche woeling, welke haar Vertegenwoordiger dan ook zeer bevorderd had. De poging van Dr. Jameson om met de Duitsche ook de eigen Regeering voor een fait accompli te stellen, moest per se falen, ondanks het voor den overval opgegeven, den Boeren beledigend motief: de bescherming van vrouwen en kinderen. De Hooge Commissaris was verplicht om de mannen, die vóór Duitschland zijn tweede waarschuwend communiqué te Londen indiende, met zijn medewerking den raid hadden voorbereid, te desavoueren. — Hij gaf den invallers bevel om het Transvaalsche grondgebied onmiddellijk weer te verlaten.

Toen de aanvoerders, hopen de door een snellen opmarsch naar

Johannesburg de omverwerping van de Hollandsch-Afrikaansche staatsorde tot een voldongen feit te maken, het bevel niet gehoorzaamden, aanvaardde de Regeering te Pretoria, welker houding het tegendeel van sterk was, het aanbod van den Britschen Hoogen Commissaris om als „Bemiddelaar” op te treden. — Hierdoor begaf men 'zich op den weg, welke direct naar Britsche voogdij leidde.

Algemeen neemt men aan, dat het gevaar bezworen is door Generaal Cronjé, die er in slaagde om met zijn burgers de Engelsche legermacht van 700 à 800 man te omsingelen en, nadat zij een twintig dooden telde, gevangen te nemen. Ontwifelbaar moet aan dat gebeuren, in verband met de spontane opkomst van burgercommando's uit alle deelen der Republiek, groote beteekenis worden gehecht. Een en ander kan echter volstrekt niet beslissend heeten voor de opheffing van de, van binnen en buiten de grens dreigende, gevaren, want terwijl eenerzijds het Gouvernement te Pretoria zich reeds bereid had getoond om aan de eischen van het Engelsche bevolkingselement tegemoet te komen, zou anderzijds Engeland zich zeker niet uit zorg voor Transvaalsche weerkracht, welke ten allen tijde onbeduidend is geacht, hebben laten weerhouden om militair in te grijpen.

De houding van Duitschland alleen is in 1895/'96 beslissend geweest voor het behoud van de zelfstandigheid van de Transvaal. Door het telegram van gelukwensch van den Duitschen Keizer, met de omstandigheid dat de Transvaal, zonder beroep op anderer hulp, den indringer had bedwongen, dadelijk gezonden, nadat te Berlijn bijna gelijktijdig bericht van den inval en van zijn mislukking ontvangen was, veranderde de positie plotseling van een uiterst wankele in een heel sterke. Te Pretoria wist men toen, dat geen groot onheil gebeuren kon. De dépêche aan Krüger toch was een indrukwekkende, in den grond der zaak dreigende, aanzegging aan Londen, op het critieke moment gediend: dat de Republiek, die sedert 1884 Duitschland's onschatbaren diplomatieken steun genoten had, ook op militaire hulp rekenen kon: dat de Duitschers bereid waren om, zoo noodig, ter handhaving van den status quo, oorlog met het zeer geïsoleerde Engeland te maken, welke de Leider van het Drievoudig Verbond kon hopen, niet alleen te zullen moeten voeren.

Blijkens de in de Blauwboeken gepubliceerde stukken werd de Britsche Hooge Commissaris door zijne Regeering zeer dringend aangemaand: dat alles vermeden moest worden, waardoor internationale complicaties zouden kunnen ontstaan. — Vandaar, dat Minister Rhodes, met wien hij het samentrekken van een invalsmacht op de Transvaalsche grens had voorbereid (door de overdracht van Pitsani), ofschoon aan Jameson's overijlden stap onschuldig, ter pacificering van de Afrikaners werd gedemissionieerd.

Met het oog op gebeurlijkheden, — de rebellen te Johannesburg hadden zich nog niet onderworpen, — vroeg Duitschland inmiddels aan de Regeering te Lissabon toestemming om zoo noodig van het ter

reede van Lourenço-Marques gestationeerde oorlogsschip „C o n d o r” troepen te ontschepen en per spoor naar Pretoria te voeren, ter bescherming van Duitsch leven en eigendom in de Transvaal. — Zulke doortocht kon volkenrechtelijk worden toegestaan, omdat men niet met een Belligerent Transvaal te doen had, doch met afweer van vrijbuiters en onderdrukking van opstand.

De Regeering te Pretoria heeft zich, toen de krachtige Deutsche bescherming genoten werd, in zooverre aan de onheilspellende „bemiddeling” van den Hoogen Commissaris weten te onttrekken, dat deze werd verklaard: alleen ten doel te hebben, ter vermindering van bloedvergieten, opstandelingen te Johannesburg tot het nederleggen der wapens te bewegen. — Overigens bleef men echter sterk onder Engelsch-Kaapschen invloed.

Meer dan een dag is getobd over het antwoord op het telegram van den Deutschen Keizer: opdat Engeland niet zou worden ontstemd, mocht er geen woord in staan, waaruit kon worden afgeleid, dat op Duitschland werd gesteund; voor 's Keizer's gelukwensch, hooge daad van partijstelling van het Deutsche Rijk, werd zonder warmte dank gebracht. Onkunde omtrent de internationale verhoudingen van den eenen, en zelfoverschatting en nationale eigenwaan van den anderen leider, paarden zich aan de vrees voor Engeland, welke weer door een derden gekoesterd werd, als zoovele machtige factoren, waardoor Duitschland werd afgestooten.

Het groote feit werd geniëerd, dat het alleen Deutsche dekking was, welke Engeland herhaaldelijk, bijzonderlijk in 1884/'85, 1890 en 1894 belette om de Republiek aan te grijpen, en ook in 1895/'96 weerhield om zijn zwaard ten gunste van de opstandelingen in de schaal te werpen.

De groote demonstratieve beteekenis van de overkomst der Deutsche matrozen, door de Engelsch-gezinde adviseurs der Regeering zeer geducht, is door meerdere Boerenleiders niet begrepen geworden. Sommigen telden naïevelijk, dat er niet meer dan een goede honderd zeesoldaten waren: zij begrepen niet, dat deze de militaire macht van het predomineerend Lid van het Drievoudig Verbond, mogelijk van heel het Verbond, vertegenwoordigden, en wel honderd maal hun gewicht in goud waard waren, omdat zij den band konden cementeeren, waardoor de oorlog, waaraan Engeland een paar jaar later drie miljard gulden spandeerde, en de Transvaal vierduizend levens van burgers offeren moest, onmogelijk mocht zijn gemaakt. — Toen C r o n j é, ten koste van één doode en drie gewonden, de kleine Engelsche legermacht verslagen had, en niet alleen, met de Transvalers, ook de Vrijstaters te wapen waren gesneld, maar daarenboven de Kaapsche voormannen groote sympathie toonden, of voorwendden, — toen geloofde men te Pretoria ten slotte: werkelijk zonder vreemde hulp den toestand blijvend meester te zijn. De Duitschers telden niet langer mee.

§ 17. BERAAMDE NEUTRALISEERING VAN DE TRANSVAAL,
VERVREEMDING VAN DUITSCHLAND (1896).

In den aanvang van 1896, toen de onvaste houding van de Regeering te Pretoria nog niet juist gekend werd, is te Berlijn beraadslaagd over de neutraliseering van de Transvaal, m. a. w.: over de protectie van het Land door een Groep van Staten tegen Engeland, dat, in ontrouw aan het Tractaat van 1884, de rechten en belangen der Republiek schaadde, hare legitieme aspiraties onderdrukte en voortdurend met oorlog dreigde.

De onafhankelijkheid en de neutraliteit van, of wel de protectie over, de Transvaal werd gedacht, te zullen worden gegarandeerd door de Leden van het Drievoudig Verbond, Rusland en Frankrijk, terwijl Engeland dan force majeure zou moeten mede-ondertekenen, gelijk Frankrijk b.v. in 1831/'39 alle de Acten betreffende de Belgische neutraliseering en Duitschland in 1867 die van Luxemburg moest signeeren. Thans bleek echter, dat Frankrijk, nu ook eenigermate onder den invloed van de financiers, aan de samenwerking in koloniale aangelegenheden met Duitschland wederom ontrouw geworden en tot oorlog tegen dien Staat geneigd was. De Regeering te Pretoria ontving van een Boodschapper, die De Lcassé — toen pas in 't begin van zijn heillooze opkomst — bezocht, een bericht: dat Frankrijk „in geen geval iets tegen Engeland ondernemen” zou. Te Berlijn kwam men tot de ontdekking: dat Parijs aan Londen had doen weten, dat, in geval het over de Transvaal-kwestie met Duitschland tot een botsing kwam, Frankrijk de gelegenheid wilde benutten om de nederlaag van 1870 te herstellen.

Zoo sterk was in het midden der negentiger jaren der vorige eeuw Duitschland's internationale positie, dat ondanks de eenigszins verraderlijke frontverandering van Frankrijk, het Kabinet van Berlijn de neutraliseering van de Transvaal had kunnen doorzetten, waardoor dan ook de Oranje-Vrijstaat tegen Britsche enclaveering gewaarborgd zou blijven en de souvereiniteit van Portugal aan de Delagoabaai zeker gesteld. Thans was Duitschland, niet, als in 1887/'89, door een oorlog op twee fronten bedreigd zijnde, bij machte, zich in Afrika te laten gelden. Het had in 1894/'95, na het einde van den Japansch-Chineeschen oorlog, overeenkomstig de Bismarcksche leer van Saamhoorigheid der Europeesche Volken, ten gunste van Rusland stelling genomen, waaraan toen Port-Arthur, machtig steunpunt in het Verrè Oosten, in vijfentwintig-jarige pacht was overgegeven. De in 1891 tusschen Parijs en St. Petersburg ingeleide, nog losse Entente behoefde, indien het tot een Engelsch-Duitsche

botsing kwam, waarin Frankrijk zich met Engeland partij stelde, Rusland niet te verhinderen om tegen zijn grooten Tegenstander in Azië te ageeren. Waagde onder de omstandigheden Frankrijk den oorlog, dan zou Italië gelegenheid krijgen om zich met Nice voor Tunis schadeloos te stellen. Ongeacht de omstandigheid, dat België, welks positie in Afrika sedert 1884 op Duitsche bescherming steunde, zeer mogelijk, overeenkomstig zijn tractaatsplicht, en zijn belang tevens, de grenzen aan Duitschland, ter bestraffing van een den Vrede op het Continent storend Frankrijk, mocht openlaten, zou dit Land, zwaarder nog dan in 1870, kunnen zijn gestraft. Daarbij kwam, dat in geval, naar aanleiding van de Engelsche bedreiging van de Transvaal, een groote oorlog werd gevoerd, Nederland min of meer sterk naar Duitschland's kant neigen moest, waardoor Engeland's overmachtige positie aan het Kanaal in gevaar kon komen.

Ondanks zijn geweldig maritiem overwicht, had Engeland in 1896 geen krijg over de Transvaal-kwestie kunnen wagen, want het was, behoudens de zwakke hulp, welke Frankrijk misschien zou geven, in Europa volkomen geïsoleerd, en met de Vereenigde Staten, niet alleen over de Venezuela-kwestie, nog op heel slechten voet. Kwam het toch tot een groote uitbarsting, dan zou het aan gemeenschappelijke actie van het Drievoudig Verbond, Rusland en Turkije, — dat, ondanks de geregelde betaling van de jaarlijksche cyns van £ 700.000, met den toestand in Egypte niet voldaan was, — zeer mogelijk gelukken om den tijdelijken occupator van het Suez-kanaal te verdrijven, omdat de Egyptenaren zelf destijds, als thans, niet beter wenschten, dan dat dit gebeuren mocht. Engeland's internationale positie was in 1896 zóó ongunstig, dat zelfs de energielooze Kaapsche leiders den moed tot afscheiding hadden kunnen vinden, indien de Britten in Zuid-Afrika eenmaal door de Duitschers van Damaraland uit het Westen, en door de Transvalers en Vrijstaters uit het Noorden waren aangegrepen.

Indien Duitschland niet bovenal den vrede had liefgehad, indien het zijn machtspositie had willen verzekeren door middel van geweld, — dan zou het in 1896 den oorlog geprovoceerd en in dat verband natuurlijk ook de Hollandsche Afrikaners tot militaire actie aangemoedigd hebben. Het woord werd echter helaas *niet* aan den altijd tot opoffering bereid zijnden Duitschen Soldaat gegeven, maar bleef aan den Diplomaat, die zeer bescheiden doel zocht: waarborging van den status quo in Zuid-Afrika, en wel: door vreedzame middelen. Tot internationale waarborging van de onafhankelijkheid, integriteit en onzijdigheid der Republiek bereid, liet de Minister van Buitenlandsche Zaken te Berlijn, de Regeerders te Pretoria door Consul-generaal v o n H e r f f aanmanen, gewapend conflict te vermijden. Een desbetreffende telegrafische instructie is in „Das Staatsarchiv” gepubliceerd.

Toen de te Berlijn vertoevende Staatssecretaris Leyds aan Pretoria machtiging vroeg, om voorloopige Overeenkomst betreffende de neutraliseering af te sluiten, werd deze niet verleend. Het ontbrak de Transvaalsche Regeering aan hart en verstand

om vast de Duitsche hand te grijpen, die reeds zoo dikwijls beschermend tegen Engeland was opgeheven.

President Krüger mocht, bij gelegenheid van het verjaarfest van den Duitschen Keizer, gezegd hebben, dat de Transvaal gelukkig was, in de rij der Staten tredend, de vriendschap van Duitschland te genieten, en als een kind aan de hand van een sterken man te staan, — het feitelijk gedragen der Republiek heeft niet aan die woorden beantwoord. Duitsche bescherming werd afgewezen. Het Lid van den Uitvoerenden Raad, Generaal Kock, verklaarde, sprekende van de Regeeringsbank in den Volksraad, ter weerlegging van de „bewering”, als zoude op Duitschland worden gesteund, liever Engelsch dan Duitsch te willen zijn. Dit was de Transvaalsche echo op de uitlating van den dubbelhartigen en kortzichtigen Kaapschen leider Hofmeyr, die, zich ook nu weer door de Engelsche Regeerders voor hun anti-Transvaalsche politiek latende gebruiken, na de ontvangst van 's Keizer's telegram te Pretoria, even brutaal als onwaar en onverstandig, geschreven had: dat in geval Duitsche soldaten in Afrika [de Transvalers ter hulpe] kwamen, de Afrikaners met de Engelschen zouden wedijveren om ze uit te werpen.

Verwarring en dwaling vierden hoogtij te Pretoria. Het beschermende, in Europa zeer sterk, maar in Afrika heel zwak gesitueerde Duitschland werd verdacht gemaakt, van hier naar overheersching te streven, — in welke fictie tegen het wezenlijk hevig dreigend Engelsch gevaar geen afdoende maatregelen genomen werden. Het Transvaalsche regeerbeleid stond, zoo niet reeds, als anderhalf jaar later, gehéél in het teeken van ontzag en van vrees voor Engeland, dan toch op de grens er van. De zucht om de Britten niet te ontstemmen, overheerschte. Alzoo droeg het neutraliseeringsdenkbeeld geen vrucht.

§ 18. VOORTGEZETTE VERVREEMDING VAN
DUITSCHLAND. (1896/1897).

Mannen als Generaal Joubert en het Lid van den Uitvoerenden Raad Burger werden dupe van de als tastbaar onware voorstelling, dat de Republiek Engelsche agressie volstrekt niet te vreezen had, indien slechts geen toenadering tot Duitschland werd gezocht, — waaraan zij feitelijk tot dusverre haar bestaan te danken had.

Na aan Duitschland inzake het neutraliseeringsvraagstuk een échec bezorgd te hebben, vervreemde de Regeering te Pretoria zich verder van dien Staat: —

Onder den indruk van de door de Regeering te Parijs ingenomen onverschillige houding jegens de Transvaal, ook al geïmpressioneerend door de onredelijke critiek van de Fransche financiëele pers, werd sedert 1896 toenadering gezocht tot Frankrijk, dat, na zich van Duitschland diep te hebben vervreemd, onmogelijk nog iets tegen Engeland zou kunnen ondernemen. Het was een kardinale fout. Grof werden de lessen van de ervaring van 1887/1889 en 1895/1896 miskend, welke leerden, dat van dit Land niets goeds te hopen was, doch juist verstoring van het sedert 1883 ontstaande Duitsch overwicht moest worden gevreesd, waardoor Engeland in toom gehouden, de vrede gehandhaafd, de Hollandsch-Afrikaansche Republiek, gelijk andere non-Britsche Landen in Zuid-Afrika, reeds een twaalftal jaren beschermd was geworden.

Met heel kleine middelen hoopte men het enorme resultaat te kunnen bereiken: de hooge politiek van Frankrijk te wijzigen: te bewerken, dat het zich ernstig voor het voortbestaan van de Republiek zou interesseeren, waardoor het zich weer van Engeland afwenden en tot hernieuwde samenwerking met Duitschland komen moest, dat, na de jongste ervaringen, daartoe onmogelijk dadelijk bereid kon zijn. Wat het machtige, predomineerende Lid van het Drievoudig Verbond niet had kunnen bereiken met bevordering van de Fransche kolonisaties in Azië, Noord- en Midden-Afrika en op Madagascar, dachten Transvaalsche Regeerders te kunnen doen met een beetje geld aan Fransche fabrikanten te schenken. Aanvang 1896 werden aanzienlijke orders voor geschut bij Creusot geplaatst. En toen eenige maanden later de aanleg van een non-Britsche telegraafkabel in vergevorderde studie was, liet de Transvaalsche Regeering den Duitschen Postmeester-Generaal von Stephan, informeerden, dat al het materiaal daarvoor niet kon worden besteld in het Land, hetwelk daarop, als om strijd uit hoofde van de jarenlang door zijn Regeering verleende bescherming en wegens de hooge ontwikkeling van zijn industrie, aanspraak had,

doch de helft van de orders aan Frankrijk zou worden gegund, waarvan veel kwaad geleden was, en — behoudens wijzer liberaliteit met charmante woorden en ridderorden dan de Duitschers toonend — niets goeds te hopen viel. Men sloeg hiermede niet den weg in om den alsnog zoo onmisbaren steun van Berlijn te behouden.

Weer iets verder ging het den verkeerden kant uit, toen de Transvaalsche Uitvoerende Raad, om de Engelsche en Fransche mijnmagnaten in het gevele te komen, de Nederlandsch-Duitsche spoorwegmaatschappij tot een aanzienlijke tariefverlaging drong, waardoor, in geval tot vervroegde naasting van den Delagoabaai-spoorweg besloten werd, de afkoopwaarde zeer zou worden gedrukt. Wel wilde de Transvaalsche Regeering zulke onteigening voorloopig nog niet, maar allerminst was zij geheel ongevoelig voor de propaganda, welke ook beoogde: te bewerken, dat de Nederlandsch-Duitsche spoorwegmaatschappij, welker aandeelen grootendeels in handen der Republiek waren, voortaan meer in Engeland ter markt zou gaan.

Veelheid van kleine teekenen wees op eene zich langzaam, maar zeker, voltrekkende wijziging in de politiek, waardoor de Transvaal zich van Duitschland, waaraan zij haar hooge mate van onafhankelijkheid te danken had, geheel vervreemden ging. Waren tot dusverre enkele uitmuntende Duitschers in tweede-rangs posities in dienst der Republiek gesteld, in de toekomst zou deze relatie nog minder worden: tegen de „vreemde”, hoofdzakelijk Nederlandsche, ambtenaren werd, ten gunste van de min of meer verengelschte Kapenaars, propaganda gemaakt, waardoor ook de Duitschers getroffen werden. Niet dan aarzelend werden een paar hunner, wezenlijk onmisbare, instructeurs bij de artillerie benoemd.

De politiek van de Transvaal leidde wel tot vervreemding van de Duitschers, maar moest met betrekking tot Frankrijk hopeloos falen. Nadat door Rhodes' meesterlijken zet, het grootste deel van het aandeelen-kapitaal der Transvaalsche mijn- en exploratieondernemingen bij het publiek in Frankrijk was ondergebracht, werd de Fransche financier Roulliot Voorzitter van de Engelsche Kamer van Mijnwezen te Johannesburg. Deze agiteerde toen even doelbewust, doch nog heftiger, dan zijn Engelsche voorgangers hadden gedaan, tegen het regeerbeleid der Republiek, aandringend op „hervormingen”, welke de strekking hadden om de Hollandsch-Afrikaansche staatsorde te vernietigen. — In het bijzonder werd geijverd voor uitbreiding van het kiesrecht, of wel autonomie voor het mijndistrict, vroeg in 1896 reeds door den Engelschen Minister Chamberlain aanbevolen.

Omstreeks 1897 kwam zulk een herziening van het kiesrecht in vooruitzicht, als een spoedig einde aan de Dietsche leiding zou maken. Wel wilde President Krüger er nog niet van weten, maar hij werd oud, en zijn houding in December 1895 waarschuwde: dat hij bij leven toch ook niet kon worden vertrouwd, onder alle omstandigheden krachtig den ouden koers te blijven volgen.

Terwijl Duitschland, welks wil en vermogen om te beschermen zoo weldadig ondervonden was, werd afgestooten, en de hoop om

van Frankrijk steun te krijgen, ijdel bleek, ging ontzag voor Engeland meer en meer de houding van de Regeering te Pretoria bepalen.

De Vrijstaat, welks Regeering de Transvaalsche politiek volgde, reageerde op die, zich gaandeweg duidelijker openbarende koersverandering. In 1896 had President Steyn voor den Oranje-Vrijstaat op den grondslag van meest begunstigde Natie een Verdrag van Handel en Vriendschap met Duitschland gesloten, doch hij was niet bereid om dergelijke Tractaten ook met de andere Leden van het Drievoudig Verbond aan te gaan, omdat Engeland door zulke relaties met de Continentale Staten ontstemd werd.

§ 19. DUITSCHLAND IN DE CRISIS VAN 1897.

In Duitschland vroegen steeds meerderen zich af: welk ideëel of materiëel voordeel men ten slotte zou hebben van de aan de stamverwanten verleende bescherming, waardoor de verhouding met Engeland een meer en meer onvriendschappelijke werd, — toen in 1897 dit Rijk zich weer op drieste wijze in de binnenlandsche aangelegenheden van de Zuid-Afrikaansche Republiek mengde. Minister Chamberlain bracht veelheid van onbillijke klachten op scherpe wijze voor en vroeg in dit verband — van eischen was aanvankelijk geen sprake — intrekking van de wetten, waaronder Engelsche en vreemde paupers geweed, en politieke agitators door den Uitvoerenden Raad het Land uitgewezen konden worden.

Werden de, voor de goede orde zeer noodige, wetten, welke geen rechten of legitieme belangen van Britsche onderdanen aantasten, herroepen, dan zou practisch Engelsche contrôle over Transvaalsche wetgeving zijn ingeleid.

De even bekwame als energieke Staatsprocureur Dr. Coster, onder wiens leiding de Republiek gevaar had kunnen opleveren, adviseerde om de gezochte bemoeiing met de meeste beslistheid af te wijzen. Zoo oordeelde ook President Krüger te moeten doen. Schrijver stelde in dien, ook zijnen, geest het concept-antwoord op de dépêche van den Britschen Staats-secretaris.

Het scheen zeker, dat de diplomatieke aanslag op de Republiek zou worden afgewezen; want de houding van de Regeering te Berlijn bleef nog beheerscht door de schoone idée: dat het Duit-sche Rijk de natuurlijke Beschermer van kleine Dietsche Landen was, hoezeer de last steeds zwaarder, en de lust ervan al geringer mocht schijnen.

Bij de handhaving van de voor de binnenlandsche orde zeer noodige wetten, waardoor ook de eigen, min-verdienstelijke onderdanen getroffen konden worden, steunde Duitschland de Republiek. Gevaar, dat van deze kwestie een casus belli gemaakt werd, was practisch uitgesloten. Reeds demonstreerde weer een Duitsch oorlogschip aan de Delagoa-baai, de internationale toegangspoort tot de Transvaal. Gemakkelijk zou een diplomatieke overwinning behaald worden op den Britschen Minister, hetgeen destijds nog aan velen in Engeland, vermoedelijk zelfs aan Lord Salisbury, den Premier, welkom ware geweest, omdat men destijds nog algemeen beducht was voor Chamberlain's allerwege onrust kweekende, beslist op grooten oorlog aansturende imperialistische politiek. Maar in de Transvaal kreeg de Partij, welke tot

toegeven aan de Engelsche verlangens, hoe ongerechtvaardigd ook, raadde, de overhand.

Men toonde zooveel vrees, dat Londen aangemoedigd was om met steeds meer klem de intrekking der goede wetten te verlangen, en ten slotte te eischen. De Transvaal, toen ingevend, heeft de eigen zelfstandigheid ondermijnd, de handen van den Minister Chamberlain, haar erkenden vijand, en van de imperialisten in Engeland in het algemeen, gesterkt. Tenzelfden tijd was aan Duitschland opnieuw een échec bezorgd. Deze Staat was als een helper misbruikt, dien men men naar welgevallen kon employeeren en congediëeren.

Ten gevolge van het onberaden toegeven aan onredelijke eischen, welke onmogelijk grondslag voor vijandelijkheden worden konden, heeft de opvatting, dat het niet aanging, om ten genoegen van de Afrikaners, die toch hun eigen weg volgden, met Engeland in nog dieperen onvrede te komen, te Berlijn weer veel voedsel gekregen. Niet alleen daar, ook in Hollandsche kringen te Pretoria, overheerschte nu de meening, dat de Republiek geleidelijk, doch spoedig, zonder strijd, weer onder feitelijke Engelsche Opperhoogheid zou kunnen worden teruggebracht, indien slechts steeds met de noodige tact pressie uitgeoefend werd.

§ 20. OPHEFFING VAN DUITSCHE BESCHERMING (1898).

De Transvaal zou ondanks eigen bijna kwaden wil, nog tegen Engeland kunnen zijn beschermd, in Duitschland's eigen belang bij een Zuid-Afrikaansch evenwicht, indien niet groote wijzigingen in de internationale constellatie gekomen waren, welke dit Rijk noodzaakten, op eigen veiligheid bedacht te zijn: —

De na de beëindiging van het Venezuela-geschil door den Engelschen Minister Chamberlain, mede door persoonlijk bezoek aan de Unie, gepropageerde Samenwerking met de Vereenigde Staten in de wereldpolitiek, in welk verband niet alleen expansie ten koste der Spanjaarden, maar ook de overgave van het reeds onder de Verdragen van het midden der negentiende eeuw geneutraliseerde Kanaal van Panama aan de Unie werd gecontempleerd, nam in 1897/'98 een zeer krachtig begin. Amerika ontrukte toen Cuba, Porto-Rico en de Philippijnen aan Spanje; en het coöpereerde om Japan in staat te stellen, Engeland's grooten Mededinger in Azië te beoorloggen: Amerikaansche en Engelsche bankiers bezorgden het geld voor den krijg, welke de Diplomatie van Washington, in harmonie met de Britsche, voorbereidde, standvastig de Aanspraken van Tokio in zake Korea, tegenover de gevestigde rechten van St. Petersburg, steunende.

Engeland raakte uit zijn isolement. In zooverre de Russische factor practisch, ten gevolge der scherpe tegenstelling met Japan, uitgeschakeld was, en het Kabinet te Washington vertrouwd kon worden, in ruil voor Spaansche Koloniën en de vooruitzichten op Panama, den status quo in Egypte te zullen helpen handhaven, was Engeland niet langer, als in de jaren 1883/'96, in een onzekere positie.

Terwijl Engeland's diplomatieke stelling, dank de imperialistische staatkunde van President Mac-Kinley, waardoor de Vereenigde Staten van den steun van het Kabinet van St. James afhankelijk werden, ten zeerste verbeterde, ging die van Duitschland hard achteruit.

Regeerders te Berlijn hebben gehoopt om door toegevendheid eene — aan die der Engelschen concurrent — goede verhouding met de heeren in Washington te verzekeren. Zij berustten in den aanval op Spanje, en verzetten zich niet met beslistheid tegen de hoogst aanmatigende neo-Monroelee, noch tegen de Amerikaansche wenschen inzake Panama, doch demonstreerden integendeel hunne sympathie. Het geschenk van het standbeeld van Frederik den Grooten door den Keizer gaf openbaar getuigenis van de groote waarde, welke Duitschland aan de vriendschap van Amerika hechtte.

Inmiddels begonnen de Duitschers in de Unie zich in een, zijn leden weldra bij honderdduizenden tellend, verband te organiseeren, om op gebeurlijkheden te zijn voorbereid.

Voor Duitschland ontstond gevaar, in een vereenzaamde positie te geraken. De Fransch-Russische Entente werd hechter. Men moest in Berlijn weer gaan rekenen met een oorlog te lande op twee fronten, welke de hoogste bezorgdheid wekte, omdat Duitschland, wegens zijn economische expansie, in toenemende mate den naijver en, ter oorzaak van de aan de Hollandsche Republiek verleende protectie, de kwade gezindheid van Engeland duchtte, doch voor zijn zoo gegroeiide belangen op en over de Zee tegenover de eerste maritieme Mogendheid geen andere middelen van verweer had dan zulke, welke steunden op internationale combinaties, die thans zwaar geschokt waren. Want op Italië zou niet langer, als vroeger, te rekenen zijn, indien oorlog met Engeland gevoerd moest worden. Het had zich alleen bij de Deutsche Rijken aangesloten, omdat ze de sterkste Groep vormden. Op het oogenblik, dat zij ophielden, in zeer machtige situatie te zijn, kon het zijn voordeel elders zoeken. In geval een groote oorlog uitbrak, mocht de Regeering te Rome, voor de veiligheid in Erythrea afhankelijk van Engeland, dat innige betrekkingen met den Negus van Abyssinië onderhield, niet langer, als een paar jaar te voren, het oog op Nice, doch op Triëst richten, en Frankrijk alsdan gelegenheid nemen om te beproeven, den Elzas weer te veroveren.

Zoo werd Duitschland ten slotte door de macht der omstandigheden, — voor welker wording de Transvaal zelve eenige, en Frankrijk zeer groote mate van verantwoordelijkheid draagt, — gedwongen: aan Engeland de handen vrij te laten om in de Transvaal pressie uit te oefenen, ten einde in het Bestuur (dat wezenlijk over het geheel uitmuntend was) „hervormingen” in te voeren, welke werden voorgesteld, aan den status van alle daar gevestigde Europeanen en aan de economische ontwikkeling in het algemeen ten goede te zullen komen.

Nadat in 1898 Spanje beoorloogd en het slecht gesitueerde, van Duitschland vervreemde, op en over de zee niet weerbare Frankrijk over de Fashoda-kwestie door Engeland met krijg bedreigd was, moesten in 1899 de Hollandsche Afrikaners de zegening van Britsch machtsoverwicht verwachten.

Hadde Duitschland een Machiavellistische of Britsche politiek gedreven, dan zou de Transvaal aangemoedigd zijn tot strijd, opdat aan Engeland moeilijkheden mochten worden bereid. De Regeering te Berlijn heeft echter geen twijfel laten bestaan omtrent haar veranderd standpunt. Vroegtijdig en onmiskenbaar duidelijk deed zij daarvan blijken. Den Transvaalschen Gezant in Europa werd te kennen gegeven, dat, wegens de houding van de Republiek in de jaren 1896/'97, in verband met de internationale verhoudingen, Duitschland niet langer beschermen kon. Aanzienlijke Duitschers

te Pretoria vermelden het ook, par manière de dire, ostentatief aan elkeen, die het hooren wilde. De Consul-Generaal von Herff, die een reeks van jaren Duitschland als feitelijk protegeerende Mogendheid vertegenwoordigd had, werd uit Pretoria teruggeroepen. Daarentegen werd in 1898 de twee jaar te voren, wegens zijn anti-Transvaalsche staatkunde, feitelijk door Duitschland ten val gebrachte Engelsch-Kaapsche Minister Rhodes te Berlijn door den Keizer in audiëntie ontvangen, in welk verband de Engelsch-Duitsche toenadering werd geopenbaard door de, in een Conventie gefixeerde, Besprekingen over de ontwikkeling van Britsch-Afrikaansch spoorweg en telegraafverkeer via Duitsch Oost-Afrika. Zij trad verder aan den dag in een niet geheim gehouden Tractaat, waarbij Engeland Voorkooprecht kreeg op de ter Oostkust van Afrika gelegen Portugeesche Kolonies, Duitschland op die ter Westkust, en wel onder de beschreven Verstandhouding, dat aan de nationalen van de tot aankoop bevoorrechte Partij bij voorbaat de economische ontwikkeling zou worden vrijgelaten, welke Verstandhouding dadelijk effect nam te Lourenço-Marques, waar de Engelschen en hun vrienden op ruime schaal grond kochten, en in het genot kwamen van belangrijke Concessies.

Vóór 1898 half verstreken was, wist elkeen te Pretoria: dat de Republiek, die sedert haar wedergeboorte in 1884 Duitsche bescherming genoten, maar nooit voldoende gewaardeerd had, voortaan op eigen kracht en beleid moest steunen.

Later, in 1899, nog tijdig om botsing te kunnen helpen voorkomen, heeft de Consul-Generaal van Nederland te Pretoria, Domela Nieuwenhuis, in opdracht zijner eigene, namens de Duitsche, Regeering het woord voerende, aan President Krüger, in den Uitvoerenden Raad, hoogst ernstig geadviseerd, om met Engeland tot een vreedzame schikking te komen, aangezien geen steun gegeven zou worden, indien het tot oorlog kwam. Ook de Transvaalsche Gezant rapporteerde, volgens de gepubliceerde telegrammen, dat er geen hulp te wachten was.

Hoezeer Duitschland de Britsche inmenging in de binnenlandsche aangelegenheden der Zuid-Afrikaansche Republiek, den aanslag, waarvan de volle felheid toen nog niet begrepen werd, overigens ook als een zware beleediging van eigen prestige en belang bleef beschouwen, welke, wegens de diep verstoorde internationale verhoudingen, en omdat men ter zee weerloos was, onvermijdelijk geleden moest worden, volgt uit de omstandigheid, dat in 1898, onder de hoogste auspiciën, in Duitschland de Vlootvereniging werd gesticht, welke propaganda twee jaar later het aannemen van een bouw-program verzekerde, waarvan het openlijk uitgesproken doel was: het Rijk in zulk een positie te plaatsen, dat elke Mogendheid genoodzaakt zou zijn om rekening te houden met Duitsche belangen, waar ter wereld ook gevestigd. Het was een verzekering aan het Volk van Duitschland, dat ondanks alles de stamverwante Republieken beschermd zouden gebleven zijn, indien men daartoe slechts bij machte ware geweest.

Toen de Transvaal in October 1899 besloot om de onafhankelijkheid niet zonder strijd prijs te geven, is men te Pretoria blijven hopen, dat er interventie zou komen. Men geloofde: als er eenmaal oorlog was, moest een of andere Mogendheid, in het eigen belang, van Engeland's verlegenheid gebruik maken. De beste verwachting was op Rusland gevestigd. Het werd niet begrepen, dat dit Rijk door Japan, met het geld van het Huis Rotschild te Londen en van Amerikaansche bankiers tot oorlogvoeren in staat gesteld, in toom gehouden werd. Het holle wraakgeroep over Fashoda deed daarbij velen gelooven, dat dan ook Frankrijk, zijn Ententegenoot, aan den strijd zou deelnemen. Op Duitschland vestigde niemand ijdele hoop: het had zijn politiek volkomen eerlijk beleden.

§ 21. DUISCHLAND'S HOUDING IN DEN ENGELSCHE-
AFRIKAANSCHEN OORLOG VAN 1899/1902.

De bewering, dat de Duitsche Regeering gedurende den oorlog tegenover de Republieken een partijdige, Engeland begunstigende houding zou hebben aangenomen, doch Frankrijk een andere gezindheid toonde, is niet wel gegrond. —

Duitsche kooplieden en fabrikanten hebben oorlogsmaterialen aan Engeland geleverd, maar dit was niet strijdig met de neutraliteit. In de vrij zeldzame gevallen, waarin een Staat levering van krijgsmaterialen door zijn nationalen aan Oorlogvoerenden verbod, geschiedde het in wezenlijke of beweerde zorg voor de eigen behoeften (Zwitserland en België in 1870; Rusland, in zake paardenuitvoer, in 1900). De zeer oneerlijke Engelsche theorie en praktijk, welke de levering verbiedt of toestaat, al naar gelang men den een of den anderen Belligerent bevoordeelen of benadeelen wil, buiten beschouwing blijvende, is de algemeene regel: dat de verstrekking vrij blijft, ook al komt zij toevallig slechts aan één Partij ten goede. Duitschland heeft overigens in den oorlog van 1899/1902 niet alleen aan Engeland, doch mede aan Transvaal geleverd: ondanks de moeilijkheden van het overzeesch verkeer, zijn de onmisbare Krupp'sche tijdbuizen voor de granaatkartetsen te Pretoria bezorgd. Frankrijk heeft toen geenszins een voor de Zuid-Afrikaansche Republiek gunstiger praktijk gevolgd; integendeel: Creusot goot tijdens den oorlog wel voor rekening van de Transvaal kanonnen, maar dit beteekende eenvoudig, dat de Fransche fabriek geld verdiende. Van hulp-verleening was geen sprake. De kanonnen konden niet geleverd worden en zijn na den oorlog verkocht aan Engeland. Frankrijk liet ook toe, dat zijn kooplieden, gelijk de Duitsche, andere krijgsmaterialen aan het Britsche legerbestuur verstrekten. Holland, Italië, Denemarken, Oostenrijk, maakten daartegen evenmin bezwaar. Alle markten stonden voor Engeland open. Had Duitschland de zijne gesloten, dan zou wel een kerngezonde, maar ook een geheel nieuwe neutraliteitsleer zijn ingeleid, welke den Duitschen handel geschaad, doch de Republieken niet gebaat hadde, en die zeer zeker als een onvriendschappelijke demonstratie tegen Engeland had moeten worden aangemerkt, welke strijdig ware geweest met een waarachtige neutraliteit, waaraan de Regeering te Berlijn zich gehouden achtte.

Binnen de grenzen van het erkende Volkenrecht, bewees Duitschland aan het Volk der Hollandsche Republieken zeer groote diensten, met goede rechtsorde op zee te handhaven: —

Engeland verlangde, dat de overzee-invoer van Mozambique beperkt zou worden tot hetgeen die Portugeesche Provincie in normale tijden voor eigen gebruik importeerde, zoodat het transmarine-verkeer op de Transvaal geheel zou worden stopgezet. Dit internationaal wederrechterlijk verlangen, — met betrekking tot den huidige oorlog voor Nederland als Britsche wet gesteld, — werd afgewezen. Duitschland handhaafde het recht, om via neutrale havens met Engeland's Vijanden vreedzamen handel te drijven, ongeacht de vraag, of dit indirect aan hunne krijgvoering bevorderlijk was, welke in casu ontwijfelbaar in bevestigenden zin had moeten beantwoord worden. — Het Kabinet van Washington heeft hetzelfde standpunt ingenomen, maar, met het oog op de in 1898 en in den huidige oorlog gevolgde praktijk, mag men gerust als vaststaande aannemen, dat het, destijds reeds tot ver strekkende Verstandhouding met Engeland gekomen zijnde, er wel in zou hebben berust, als neutrale invoerpoorten waren gesloten geworden, indien niet Duitschland, in dezen zeker van den steun van alle Staten van het Europeesche Continent, het principe van de Vrije Vaart, sedert 1854 vrij algemeen geërbiedigd, gehandhaafd hadde.

De Britsche toeleg om, naar ouden trant, door misbruik van het visitatierecht, het verkeer met zijne Vijanden te onderbreken, is eveneens door Duitschland verijdeld. Toen de, met voor de Transvaal bestemde goederen geladen „Bundesrath” van de Deutsche Ost-Afrika Linie voor onderzoek naar Engelsche haven was opgebracht, en niet van handel in contrabande-goederen, waartoe alleen werkelijk krijgstuig gerekend werd, bleek, is onmiddellijk hooge schadeloosstelling geëischt, zoodat aan de Britsche Regeering de visitatie-kwelling, als wapen om het overzeesch verkeer met haar Vijanden te onderbreken, — waaronder de Hollandsche scheepvaart thans zoo zwaar getroffen werd, — feitelijk onbruikbaar was gemaakt. Engeland moest in den Zuid-Afrikaanschen oorlog, ter bevordering van een goede rechtsorde op de hooge Zee, tegenover Duitschland zelfs formeel afstand doen van het recht om in de Europeesche en West Afrikaansche wateren te visiteeren: dit mocht alleen geschieden op een afstand van de Delagoa-baai „niet verder dan Aden”.

Niettegenstaande Duitschland, na door de Transvaal te zijn afgestooten, onder den drang der omstandigheden, zijnerzijds bona fide, met Engeland tot toenadering gekomen was, handhaafde het tegenover dien Staat, in het direct belang van het strijdende Hollandsch-Afrikaansche Volk, het beginsel van de Vrije Vaart, gelijk het zich in de tweede helft der negentiende eeuw, in de praktijk ontwikkeld had, in zijn vollen omvang: op Duitsche, en gevolgelijk ook op andere neutrale schepen konden Afrikaners vrij en ongehinderd zich over de zee bewegen: voor aanhoudingen, waaraan de Engelschen, die in den tegenwoordigen oorlog zelfs aan geen enkele verkeerdheid schuldige Duitsche vrouwen van Nederlandsche koopvaarders hebben weggevoerd, zich in den huidige oorlog te buiten gingen, zijn de Afrikaners behoed geweest. —

Onjuist is de wijd verbreide opvatting, als zoude de Deutsche Keizer of zijn Regeering verwijt treffen: (a) wegens de weigering van den Monarch om Krüger te ontvangen, (b) dewijl hij den Engelschen opperbevelhebber, die zich aan zeer laakbare wijze van oorlogvoeren schuldig maakte, hoog decoreerde, (c) omdat hij zijn Generalen Staf een krijgsplan ten dienste van de Engelschen liet uitwerken, en (d) aangezien de Deutsche Regeering niet bereid was om zich tot onzijdigheid te verbinden, in geval Frankrijk en Rusland aan Engeland den oorlog zouden verklaren. Beschouwt men de dingen nader, dan blijkt dit alles, niet alleen ten volle verantwoord te kunnen worden, maar uit eerlijke, ja uit hooge, allerminst aan de Hollandsche Afrikaners kwade, motieven te zijn geschied: —

(a). Toen President Krüger in Europa kwam, hadden de Republieken formeel opgehouden te bestaan. Zij waren geannexeerd. Nadat Gen. Botha onwillig werd om den strijd voort te zetten, en Johannesburg en Pretoria waren overgegeven, kon de tegenstand van trouwe en volhardende Aanvoerders, als Generaals de Wet en de la Rey, niet meer baten. Dit was de, op zaakkundige waarneming berustende, eenstemmige opvatting van Nederlandsche militaire attaché's, van den geattacheerden Russischen Overste, thans Generaal Gourki en van Deutsche officieren, die het krijgsbedrijf der Boeren hadden bijgewoond. De Europeesche Kabinetten, die omstreeks Augustus 1900 van deze zienswijze kennis moeten hebben gehad, hadden allen zich bij de in September gevolgde annexatie van de Zuid-Afrikaansche Republiek stilzittend neergelegd. Krüger was toen te Parijs en werd daarna te 's-Gravenhage, dan ook wel jubelend ontvangen, maar niet met het officieel eerbewijs, aan een regeerend Staatshoofd verschuldigd. Frankrijk en Nederland erkenden Engeland's droit de conquête, en namen eind 1900 aan, dat het reeds gevestigd was. Deutschland deed eveneens. — Onder de omstandigheden mocht de Keizer den President, die om hulp kwam vragen, niet ontvangen. Algemeen oordeelde men destijds, dat de Hollandsche Afrikaners den strijd nog slechts voortzetten in de hoop op interventie, waaraan voedsel werd gegeven door de, goddeels kunstmatig verwekte, hulde, welke aan Krüger te Parijs werd gebracht. Ontving de Keizer hem, dan zou, — het kon met zekerheid worden voorzien, — die hoop gesterkt worden, met hoe groote beslistheid het verzoek om hulp ook mocht zijn afgewezen; want het Deutsche Volk, door zijn gevoel vervoerd, bereidde den ouden eerbiedwaardigen President een weergaloos enthousiaste begroeting. Den Afrikaners zou daardoor ware aanmoediging gegeven, om, in de ijdele verwachting, dat Berlijn tot inmenging gedrongen kon worden, den strijd voort te zetten. Hierdoor ware Engeland kwaad bereid, maar den misleid zijnden Hollandschen Afrikaners geen dienst bewezen, — althans niet in het oog der Deutsche Regeering. Het kon een plicht van den Keizer heeten om, door een besliste weigering, misverstand uit te sluiten. — Door Hooge Boodschapster heeft de President vernomen: hoezeer het

den Keizer persoonlijk smartte, niet te kunnen helpen, daar zijn Regeering meende, in strikt neutrale houding te moeten volharden.

(b). Wat het decoreeren van Generaal Roberts betreft, moet wel in aanmerking genomen worden, dat het destijds nog niet bekend was, dat deze zich aan zeer onwaardige krijgvoering had schuldig gemaakt, toen hij, (ofschoon de Regeering te hunnen behoeve voedsel had achtergelaten,) onder het voorwendsel, ze niet te kunnen voeden, een paar duizend vrouwen en kinderen van strijdende Boeren uit Pretoria binnen de Boerenlinies dreef, naar de koortsstreek, in de berekening, zodoende zijn Vijand tot onderwerping te bewegen, terwijl hij tenzelfden tijd zijn soldaten, onwaardig achter de rokken der verjaagde vrouwen dekking nemend, liet opmarcheeren. — Het decoreeren van den honorable gewaanden Engelschen Generaal was eenvoudig een demonstratie, dat, hoezeer het Duitsche Volk door zijn sympathie-betuigingen van zijn onneutrale gezindheid mocht doen blijken, de Regeering vast besloten bleef om de onzijdigheid te bewaren. In zoverre de Engelsche klacht, dat de uitingen der Duitsche pers den Boeren aanmoediging schonken om in den strijd te volharden, gegrond was, kon de demonstratie een plichtmatige heetten. — Ook de Nederlandsche Autoriteiten hebben zich destijds verplicht geacht, iets te doen, ter gemoetkoming aan de door Engeland voorgebrachte, geenszins volmaakt ongegrond gebleken grief, dat ook de Boeren uit Holland, door de sympathie-betuigingen van het volk, als anderwijs, in hun verzet gestijfd werden. Om invloeden, welke strijdig waren met de noodzakelijk geoordeelde onzijdigheid, te bestrijden, is dezerzijds toen niet een onverdienstelijke Brit geëerd, maar een hooggeschatte Afrikaner geweerd, die in den vreemde gestorven is.

(c). Het verstrekken van een krijgsplan tegen de Boeren schijnt op het eerste gezicht erger dan niet-neutraal. Inderdaad moet het, ook bij nadere beschouwing, een partijdige handeling heeten, ten gunste van het bevriende Engeland. Zij kan echter verantwoord worden als eene compensatie voor de agitatie van 's Keizers onderdanen ten nadeele van dien Staat, strekkend tot aanmoediging van de Boeren om den strijd voort te zetten. Dat die agitatie inderdaad effect genomen heeft, is overtuigend gebleken uit de omstandigheid, dat in een zeer late phase van den oorlog President Steyn den burgers nog verkondigd heeft: dat de anti-Engelsche uitlatingen der pers hoop schonken op komende interventie. — Men mag in de krijgsplan-kwestie ook niet een door de staatkunde geboden, uit neutraliteitszorg geboren daad zien, welke uit zichzelf immoreel was. Beschouwd van het standpunt van den Keizer-soldaat, was de daad niet inhumanaan. Na als Beschermster door de Transvaal met koelheid behandeld te zijn, had de Duitsche Regeering, uit noodzaak, in het belang van het eigen Volk, erin berust, dat Engeland een nieuwe orde zou stellen in de Zuid-Afrikaansche Republiek. Dit was nu geschied. Verdere strijd kon het bevriend-gedachte Enge-

land schaden, maar bedreigde dan ook het Afrikaner Volk met algeheele uitputting. Het taaie verzet scheen hem redeloos. In zijn oog was de strijdende Boer aan een doodelijk gewond krijgsman gelijk, die zinneloos rondwaalde op het verloren slagveld, vrijwel ongewapend aan den weltoegerusten vijand kamp biedend. Elkeen, die oprechten eerbied en eerlijke sympathie had voor de strijdende burgers, verzuchte destijds: indien inderdaad het lot onherroepelijk is gevallen, moge dan, in naam der Barmhartigheid, het doodvonnis over de Republieken bekwamer, sneller en humaner voltrokken worden, dan de Britten vermogen te doen, wier oorlogvoering, zij het dan tot groote hoogte ongewild, meer en meer in een marteling van vrouwen en kinderen ontaardt. De Keizer, het krijgsplan zendend, moet geacht worden, te hebben gewild: dat het genadeschot gegeven zou worden, waarop, naar de moraal van den soldaat, de doodelijk gewonde, die zwaar lijdt, recht heeft.

(d). Mag nu wegens de gememoreerde handelingen den Duitschen Keizer of zijn Regeering, geen, althans geen ernstig verwijt treffen, — op de in internationale aangelegenheden niet ingewijden hier te lande wordt nog eenige indruk gemaakt met de klacht: dat Duitschland weigerde, zich tot onzijdigheid te verbinden, ingeval Frankrijk en Rusland, ten gunste van de Transvaal interveniërend, met Engeland in oorlog kwamen. Velen zijn geneigd te gelooven, dat een goede kans, indien niet zekerheid van inmenging, ware geboren, indien Duitschland zich tot neutraliteit had willen verplichten. Dat geloof vindt echter niet den minsten steun in de verhoudingen der werkelijkheid. Het Transvaalsche verzoek aan de Regeering te Berlijn, om haar standpunt te fixeeren in eene zoo gewichtige eventualiteit als een Russisch-Fransch-Engelsche oorlog, waarbij Duitsche levensbelangen betrokken konden worden, ging uit van de zeer onwezenlijke veronderstelling, dat Frankrijk tot oorlog met Engeland was geneigd, terwijl wezenlijk slechts die partij „Fashoda wilde wreken”, welke invloed omgekeerd evenredig was aan het gerucht, door haar in een betaalde pers gemaakt. — Naar men thans meent te weten, was de Fransche Regeering destijds reeds in Bespreking met Londen over anti-Duitsche actie met betrekking tot Marokko. Hoe dit nu wezen mag, ook al waren de Engelsch-Fransche Besprekingen over de partitie van de Afrikaansche Kustlanden nog niet ingeleid, dan was toch Fransche krijgvoering tegen Engeland uitgesloten geweest, omdat Rusland in Azië de handen gebonden werden: in 1900/’01 was er te St. Petersburg een sterke neiging om den oorlog, die velen onvermijdelijk achtten, tegen Japan te ondernemen, dat destijds wel diplomatiek en met geld door Engeland werd gesteund, maar nog niet met dezen Staat verbonden was. Als Duitschland zich voor een zuiver denkbeeldig oorlogsgeval tot werkeloosheid had verplicht, ware zeer vermoedelijk het eenige gevolg geweest: dat het zich, als in 1896 en 1897, tegenover Engeland had gecompromitteerd.

De bereidverklaring mocht zijn uitgelegd als een poging om de oorlogspartij in Frankrijk te sterken. De handige Fransche Diplomatie had de eerlijke bedoelde *démarche* van den Transvaalschen Gezant kunnen benutten om vervreemding tusschen Engeland en Duitschland te kweken, welker destijds druk besproken Samenwerking, in zooverre zij een blijvende worden kon, de allerhoogste zorg te Parijs heeft moeten baren. — Echter, ook als men de fictie aanvaardt, dat Frankrijk den oorlog tegen Engeland heeft gewild, dan was het toch een hoogst ondiplomatiek, onverstandig verlangen: dat Duitschland, ter wille van de Transvaal, waarvan het niet den minsten dank ontvangen en veel verdriet beleefd had, de handen zou vrijlaten aan den Staat, die zich als haar doodvijand had doen kennen in een strijd, welke zich zoodanig ontwikkelen mocht, dat Duitsche levensbelangen tot partijstelling konden noodzaken.

§ 22. ZUID-AFRIKA ONDER DEN DRUK VAN EEN NIET
DOOR DUITSCHLAND IN TOOM GEHOUDEN
ENGELAND (1902/1905).

De Britten, die in 1894 Lourenço-Marques hoopten binnen te dringen, onder het humane voorwendsel, er vrouwen en kinderen te beschermen tegen gewapende Kaffers, welke misschien in de stad konden verschijnen, — en die een jaar later weer voorgaven, te Johannesburg protectie te willen verleenen aan vrouwen en kinderen tegen onbeschaafde Boeren, — hebben zich in den oorlog van 1899—1902 van de hulp van gewapende naturellen stammen bediend om de Hollandsche Afrikaners te verdelgen. Vele vriendelijke Transvaalsche vrouwen en meisjes zijn van dit bedrijf de diep beklagenswaardige slachtoffers geworden.

Het Land der Boeren is, in zooverre het niet geoccupeerd kon worden, te vuur en te zwaard door de Engelschen verwoest. Het groot en klein vee van combattante en non-combattante burgers werd eenvoudig geroofd of, als het niet kon worden meegenomen, vaak bij honderden en duizenden stuks gedood, den aasvogels tot voedsel gegeven; de te velde staande oogsten werden vernield, de hoeven verbrand; de vrouwen en kinderen, die niet konden of durfden vluchten, werden naar de concentratiekampen vervoerd. — Wie koel van hoofd, objectief, met kennis van zaken, oordeelt, stemt zonder reserve toe, dat dit alles uit militaire noodzaak verantwoord kan worden; doch hij klaagt, dat, terwijl Engelsche soldaten in de garnizoenen in betrekkelijke overdaad leefden, vrouwen en kinderen aan zoo groote ontbering werden blootgesteld, dat duizenden gestorven zijn

De wensch, dat vrede mocht worden gemaakt op een grondslag, welke het nationaal bestaan niet geheel zou vernietigen, werd afgewezen: onvoorwaardelijke onderwerping was de harde eisch; — maar toen Engeland, in verband met den sedert 1901 hevig dreigenden Japansch-Russischen oorlog, de handen voor actie in Europa moest vrij maken, heeft het toch vrede gesloten onder Verbindtenis, dat aan de voormalige Republieken Zelfbestuur zou worden toegestaan.

De belofte werd geschonden.

Nadat het goudland van de Hollandsche Afrikaners, die niet alleen zwaar mishandeld, maar ook, gelijk de Duitschers thans, stelselmatig en onzegbaar grof beschimpt en belasterd werden, onder Engelsche Opperhoogheid was teruggebracht, is de hand van den Overwinnaar zwaar en onrechtvaardig op het kleine

Volk blijven drukken, en wel in schending van den geest van het Vredesverdrag: —

De wreede potitiek der verarming is toegepast, waardoor duizenden van huis uit brave en betrekkelijk welvarende gezinnen moreel en materiëel werden te gronde gericht, zoodat de Hollandsche bevolking tegenover het Engelsche element verzwakken moest. Aan de Transvalers en Vrijstaters, die hun Gouvernement trouw waren gebleven, keerde de Britsche Regeering slechts enkele percenten uit (ongeveer 10) van hetgeen zij van den Staat, wegens requisities en oorlogsschade, te vorderen hadden; qua tijdelijk Bestuurder van de zeer rijke voormalige Republieken, weigerde zij om die schuld te delgen; daarentegen kregen diegenen, die de Britsche zijde hadden gehouden, hunne vorderingen nagenoeg ten volle ($87\frac{1}{2}$ % minstens) betaald, op kosten van de Transvaal.

Haar karakter van tijdelijk Gouvernement loochenend, hetwelk geen ingrijpende maatregelen mocht nemen, tastbaar strijdig met wenschen en belangen van zich zelf besturende Transvaalsche en Vrijstaatsche Gemeenschappen, — voerde de Engelsche Regeering, op kosten van de nieuwe Gebieden, eenige duizenden colons in, bestemd om op het platteland de oude bevolking te overvleugelen.

Eveneens in strijd met den geest van het Vredesverdrag, werden eenige duizenden ruim betaalde ambtenaren en beambten ingevoerd, welke de plaatsen van de landszonen innamen, waardoor tot groote hoogte het beloofde Zelfbestuur bij voorbaat illusoir werd gemaakt.

Onder de plechtig aangepane Verbindtenis, om het landsbeheer eerlang in handen der bevolking te stellen, was de taak der Tusschenregeering een zuiver administratieve. Zij moest zich zoo veel doenlijk onthouden van maatregelen, waardoor de vrijheid van beweging van de toekomstige Gouvernemen ten der voormalige Republieken belemmerd zou worden. De Britsche Hooge Commisaris dreef echter, toen hij eenmaal de macht in handen had, en de Hollandsche Afrikaners niet slechts materiëel, maar ook intellectueel, geheel weerloos bleken, een Zuid-Afrikaansche Tolunie door, zoodat de toegezegde bestuursvrijheid in zeer voorname aangelegenheid voorloopig onmogelijk was gemaakt.

Engeland staat verder aan kwade trouw schuldig, wegens de invoering van voorkeurtarieven, waaronder aan Britsche fabrikanten ongeveer 25 % korting op de douanerechten werd toegestaan, hetgeen practisch het schenken van een bonus beteekende, welke op een half millioen pond sterling 's jaars, hoofdzakelijk door de Transvaal betaald, berekend is. — Lord Milner verklaarde, dat de bevoorrechtiging van den Britschen handel verkozen was boven een directe bijdrage voor de Britsche vloot. Een of ander was evenwel niet voorzien in het Verdrag van Vereeniging, en beslist strijdig met den geest van dat staatsstuk.

Het Zelfbestuur, door Generaal Kitchener, die toen nog met eene aanvankelijk onrustige houding der bevolking rekende, op

de Vredesconferentie binnen twee jaar in vooruitzicht gesteld, is eerst, ofschoon de Afrikaners zich zeer onderworpen gedroegen, bijna vier jaar na het einde van den strijd verleend, toen de Regeering, welke voor den oorlog in Zuid-Afrika, en voor al wat daarna plaats greep, verantwoordelijk was, door een zoogenaamd Liberaal Kabinet werd opgevolgd. Het geschiedde toen niet vrijwillig, maar onder den druk der internationale verhoudingen, — uit vrees voor Duitschland.

§ 23. ZUID-AFRIKAANSCH ZELFBESTUUR
„MADE IN GERMANY”.

Toen Engeland, laat in den dag, de onder het Verdrag van Vereeniging aanvaarde verplichting om z.g. Verantwoordelijk Gouvernement in te stellen, vervulde, heette dit een grootmoedige daad. Gelijk in 1884 ten onrechte in de nobiliteit van Gladstone, zoo hebben in 1895/'96 velen in de edelaardigheid van de motieven van Campbell-Bannerman geloofd. De wereld is in deze gedupeerd door de zelfverheerlijking, welke een der voornaamste baatgevende ondeugden van het Engelsche Volk is. Bij het licht, dat de Geschiedenis sedert heeft doen opgaan, blijkt zeer klaar, dat de voormalige Hollandsch-Afrikaansche Republieken de instelling van eigen Bestuur destijds niet juist aan Engeland, maar feitelijk aan Duitschland te danken hebben gehad. Het is „made in Germany”, in de beroemde kanonnengieterijen en fabrieken van plaatijzer van Krupp, verwerkt op de werven van Kiel. Het Deutsche product is echter, van het bekende Engelsche politieke handelsmerk „magnanimity” voorzien, in Afrika geïmporteerd: —

Uit de door de Duitschers in de Brusselsche Archieven gevonden documenten, als anderwijs, is boven twijfel vastgesteld, dat onmiddellijk na den Japansch-Russischen oorlog (1904/'05), Engeland zich gereed maakte om troepen in België te werpen, en aan den vóór en tijdens de Algeciras-Conferentie dreigenden Fransch-Duitschen oorlog deel te nemen, in welk verband toen ook de bezetting van Nederlandsch gebied in studie genomen is.

In verband met den hoogst gespannen toestand, welke Koning Edward's lichtzinnig wereldomspannende staatkunde veroorzaakte, moest Engeland omstreeks 1905 de handen vrij maken: het gevaar voor een Opstand in Zuid-Afrika tot een minimum terugbrengen. Dit was zeer noodzakelijk, want — de ervaringen van den oorlog van 1899/1902 lieten dienaangaande niet den minsten twijfel — een Opstand kon Engeland met lamheid slaan. Hij zou buiten staat stellen om het in de Marokkaansche aangelegenheden tegen Duitschland uitgespeelde Frankrijk diplomatieken of anderen steun te schenken, welke het tegenover Duitschland hoog noodig had, en gevaar opleveren, dat in Zuid-Afrika meer verloren ging, dan met groote inspanning in twee-en-halfjarigen strijd gewonnen werd.

Hoe uiterst teer de Engelsche positie in dat deel der wereld was, is door de Afrikaners, die zich geweldigen druk lieten gevallen, niet gerealiseerd, maar werd juist in dien tijd scherp even geïllustreerd door de abortieve poging van Ferreira, die met tien man in verzet kwam en het herstel der Republieken procla-

meerde, nadat het Zelf bestuur reeds was aangekondigd. Het bracht heel Britsch Zuid Afrika in militaire en politieke kringen in de hevigste onrust. De beweging zou waarschijnlijk niet in de kiem verstikt, doch in een ernstigen brand uitgelaaid zijn, indien niet Botha, die bij de Engelschen ter schole ging, botweg verklaard had, dat de leider geen opstandeling, maar een roover was, en met het scherpe wapen van den hoon de Britsche autoriteiten had gesteund om de woeling te onderdrukken.

Bij samenwerking tusschen de Hollandsche Afrikaners en de Duitschers zouden de Engelschen, die slechts over een vijftiendtal duizendtal soldaten in dit deel der wereld beschikten, in een hoogst benarde positie gekomen zijn. En indien een groote oorlog, waarin Engeland, dat hem verwekte, moeilijk buiten blijven kon, ware uitgebroken, tijdens de Afrikaners nog, in schending van den geest van het Tractaat van Vereeniging, in verdrukking werden gehouden, dan moest zulke samenwerking bijna zeker feit worden. — Botha's vermogen, om de Engelsche politiek te dienen, was destijds betrekkelijk gering. Hij werd toen nog algemeen, wegens de in den oorlog gespeelde rol, gewantrouwd.

Het Kabinet-Bannerman getuigde bij monde van zijn Leider vroom: den vrede met Duitschland te willen; maar inderdaad zocht het, als zijn voorganger had gedaan, aan Frankrijk steun belovend, een landing in België contemplerend, waardoor de Duitschers in de flank zouden zijn bedreigd, den oorlog op het Continent te provocceeren.

Sedert Duitschland in Turkije begon te predomineeren en, door de reorganisatie van het Leger en den aanleg van den Bagdad-Spoorweg en andere groote werken, het Ottomaansche Rijk uit zijn lethargie ophief, waren Engelsche Staatslieden, de positie in Egypte bedreigd achtend, sterk geneigd: een poging te wagen, om den Duitschen invloed te breken. Toen de Regeering van Keizer Wilhelm energieke maatregelen nam om ook ter zee degelijk weerbaar te worden, rijpte in Engeland het besluit om den strijd aan te binden. Nadat Duitschland geweigerd had, zijn betrekkelijk zeer geringe toerusting ter zee te beperken, werd het net van Ententes geknoopt, waarin het verstikt moest worden. Zoolang men te Londen echter nog niet van groote overmacht zeker meende te zijn, stond de Britsche politiek toen weer, als in de jaren 1883/96, ten zegen van Hollandsch Zuid-Afrika, in het teeken van vrees voor Duitschland, dat inderdaad standvastig den vrede zocht, maar geen Britsche overheersching lijden wilde.

Aan elkeen, die niet in de phrases van Engelsche Ministers de verklaring van groote staatkundige gebeurtenissen aanvaarden wil, is het volkomen duidelijk: dat de Grondwet der voormalige Hollandsch-Afrikaansche Republieken uit de Deutsche Vlootwet van 1905 geboren werd.

§ 24. VERIJDELING VAN DE NEUTRALITEITSPOLITIEK
DER HOLLANDSCHE AFRIKANERS.

Toen men, nadat z.g. Verantwoordelijk Bestuur aan Zuid-Afrika was verleend, meer en meer onder den indruk leefde van den door de Engelsche staatkunde gewilden naderenden grooten oorlog tegen Duitschland, waren de getrouwe leiders van Hollandsch Zuid-Afrika besloten om het daarheen te leiden, dat in hun sub continent de goede vrede toch zou worden bewaard.

Was in 1896 het plan betreffende de neutraliseering van de Transvaal door Frankrijk's strijdlustige houding belemmerd, ten gevolge van verkeerde stroomingen te Pretoria volkomen mislukt, thans zou geheel Zuid-Afrika gebruik maken van de gelegenheid om van Britsch oorlogsgeweld bevrijd te blijven: zich onzijdig verklaren, hetgeen niet alleen het natuurrecht der overwonnen bevolking kon heeten, maar daarbij ook, naar de Canadeesche Premier Sir Wilfried Laurier met luide stemme verkondigde, hoog Dominion-recht was (1909).

Zóó vertrouwd President Steyn, met wien, bij gelegenheid van diens laatste bezoek aan Holland, de schrijver over toen zeer dreigende groote gebeurlijkheden van de toekomst sprak, zijn Volk te zullen behoeden, als de storm losbarste. — Er waren destijds slechts ongeveer 12.000 man Engelsche troepen in Zuid-Afrika. Deze zouden dan het Land moeten verlaten. Canada had toen de laatste Britsche soldaten al naar Engeland zien vertrekken; bij gelegenheid, dat het den Britschen Aanvoerder der dominiale militie, Generaal Dundonald, noodzaakte om ontslag te vragen.

Nadat de Engelsche Ententes zich uitbreidden en vaster werden, en een Coalitie tegen het vredelievend Duitschland ontstond, — welke overmchtig kon schijnen, toen Italië zeer sterk van zijn oude Bondgenooten vervreemd was, en België, sedert jaren in den Congo geharasseerd, bereid werd om zich in Europa tegen een Duitschen doortocht te laten „beschermen” (1911/1912), — is Zuid-Afrika, door Engeland, dat in deze onderworpen door Generaal Botha werd gediend, uitgerust voor den komenden strijd tegen het verwante Volk, onder welks bescherming de Zuid-Afrikaansche Republiek en, in haar schaduw, de Vrijstaat reeds eenmaal tot waarachtige zelfstandigheid gekomen waren, en welks opkomende macht Engeland in 1905 gedwongen had om Zelfbestuur aan de veroverde en nadien verdrukte Landen te verleenen.

De poging van Ministers Botha en Smuts om het Parlement van de Unie te bewegen, quasi in het belang van Zuid-Afrika, een eskader van zes kruisers aan de Britsche vloot toe te voegen

(1912/13), werd door President Steyn's luitenant, Generaal Hertzog, nog verijdeld; maar toen de groote oorlog, waarop de Britsche staatkunde reeds jaren had aangestuurd, uitbrak, was door de zorgen van genoemde Leiders de Unie van Zuid-Afrika degelijk op deelname aan den krijg te lande tegen Duitschland voorbereid.

Het door Duitschland ingeleide voorstel om, in het algemeen belang der Blanken, geen strijd te voeren in Afrika, werd afgewezen.

Misleid met de valsche voorstelling, als hadden de Duitschers de grenzen van de Kaap-kolonie reeds ten aanval overschreden, „aanvaardde” toen een goeddeels Engelsch en anderdeels onmondig Parlement den oorlog, en wel te gereeder, omdat het Britsche bevolkingselement, Botha's politiek bevorderend, met revolutie dreigde, indien niet Duitschland beoorlogd werd. — Het geld, benoodigd voor krijgvoering, welke van oudsher bij de Engelsche kooplieden in Afrika populair was, omdat er veel aan te verdienen is, — werd door Engeland niet gegeven, maar ter leen aangeboden.

Wie onder leiding van den standvastigen, maar half gebroken, Steyn verlangden, dat dan toch de burger-bevolking niet gedwongen zou worden om aan den onrechtvaardigen strijd deel te nemen, werd gepaaid met de verzekering, dat, buiten de geregelde troepen, niemand genoodzaakt zou zijn om krijgsdienst te verrichten. Zij, die echter wel begrepen, dat men, eenmaal op den kwaden weg geleid, niet meer keeren kon, en die derhalve zeer krachtig bleven protesteeren, „tegen den Goddeloozen oorlog tegen een Volk, waarvan Zuid-Afrika nimmer kwaad had ondervonden”, — de Generaals de Wet en de la Rey, Beyers, Muller en Kemp, die tot gewapend lijdelijk verzet tegen den oorlog overgingen, — werden gescholden, opstandelingen te zijn, of erger: met Duitsch goud omgekochte mannen. Het Britsche Gouvernement van Zuid-Afrika heeft toen de partij van den vrede, de voorstanders van de neutraliteit, gewelddadig aangegrepen. Een paar honderd der tegenover de uitmuntend toegeruste regeeringstroepen vrijwel weerlooze Hollandsche Afrikaners zijn neergeschoten, enkele duizenden werden in den tronk geworpen, zoo ook Generaal de Wet, van wien een zoon gesneuveld was. Hij moest, naar men zegt, als een boef, zijn cel schoonmaken en in de rij staan om zijn voedsel te ontvangen, — het brave hoofd gebogen, de nap in de koene hand, welke enkele jaren te voren zoo dikwijls ten dapperen aanval had gewenkt, tijdens de toen reeds aan zijn Volk ontrouwe Botha in Oost-Transvaal den Engelschen rust gunde en door hen met rust gelaten werd.

Zuid-Afrika, Dietsch-Afrika, moest oorlog voeren, in Britschen dienst, tegen het stamverwante Deutsche Volk, waaraan het niets te verwijten, zeer veel te danken had. Dit was de jongste zegening van Britsch gezag. Dit teekent de vrijheid, welke onder Engelsche vlag de Hollandsche Afrikaner geniet.

§ 25. DE TOEKOMST.

Propageeren Afrikaansche Regeerders en oud-Regeerders, die zich openlijk of bedektelijk in dienst van Engeland hebben gesteld, dat een vrede, welke door Duitschland zou worden voorgeschreven, een gevaar voor de wereld beteekent, — in het Boek der Geschiedenis staat te lezen: dat door een Entente-overwinning Hollandsch Zuid-Afrika met eeuwigdurende Angelsaksische overheersching zal zijn bedreigd, in zooverre iets hier op aarde, waar alles verwordt, eeuwigdurend kan heeten, en dat alleen een hersteld groot evenwicht in de machtsverhoudingen aan de Stamverwanten over de zee uitredding brengen kan in hun bitteren nood.

Nu Frankrijk verbloedt, en Rusland door inwendige convulsies dreigt uiteen te vallen, terwijl Engelsch-Amerikaansche Samenwerking groot effect genomen heeft, is een zeer sterk gesitueerd Duitschland meer dan ooit noodig als tegenwicht tegen de Angelsaksers, die voor alle de bloedige oorlogen der laatste twintig jaren verantwoordelijkheid in de hoogste mate dragen moeten.

Herstel en sterking, meest mogelijke uitbreiding van Duitsch gezag in gindsch werelddeel, is een levensbelang van den Hollandschen stam in Afrika. Werd de Deutsche factor uitgeschakeld, dan kwam het Land uitsluitend onder den militairen, cultureelen en ekonomischen invloed, en bleef de bevolking in de macht van de Angelsaksers.

Hoe sterker de Deutsche invloed wordt, te gezonder zal het Afrikaansche Volk van Dietschen stam zich cultureel kunnen ontwikkelen, en te helderder wordt het vooruitzicht, dat het ook staatkundig zal predomineeren in het sub-continent, tot ver boven den Evenaar, waar dan zijn taal, naar vorm en inhoud veredeld door het Nederlandsch en het Duitsch, de hoofdtal worden zal.

De leer, door de vijanden van Duitschland gepropageerd, dat het, sterker wordend, in Afrika zal willen overheerschen als Engeland deed, vindt in de Geschiedenis geen steun en strijdt tegen de Politieke Rede. Want daargelaten, dat de Deutsche emigrant zeer spoedig geheel in den Afrikaanschen vestiger opgaat, is het zeer duidelijk, dat hij veel te gering in aantal is, en blijven zal, in verhouding tot het vruchtbare ras der Afrikaners, om — ware het zijn ambitie — de booze rol der Engelschen te kunnen overnemen.

Poging tot overheersching ware tot mislukking gedoemd; want Engelsche en Hollandsche Afrikaners zouden dan samenwerken om haar te verijdelen.

Voor afzienbaren tijd zal de Deutsche kolonisatie geen verdere strekking kunnen hebben, dan opheffing van Engelsch overwicht.

als in de jaren 1884—1897. Deze periode zal zich waarschijnlijk over verscheidene decennia uitstrekken. Daarna voorspelt de, in den grond zeer innige, verwantschap op het gebied van Godsdienst, taal, zeden, en van braaf karakter vooral, geen scherpe tegenstellingen tusschen Hollandsche Afrikaners, of Dietschen, en Duitschers, doch een langzame natuurlijke samenvloeiing tot één Staat en één Volk, waarin aan de Hollandsche Afrikaners, de afstammelingen der oude vestigers, in het algemeen de leiding moet ten deel vallen.

In de betrekkelijk verre toekomst, waarover nu gesproken wordt, over veertig jaren, of later, zal het Engelsche element, dat sedert meer dan een eeuw een heilloozen invloed op de lotgevallen van Hollandsch Zuid-Afrika had, in staat van ondergang kunnen zijn. De Britten toch hebben niet, gelijk de Hollandsche kolonisten en na hen de Duitschers deden, het land eerlijk gewonnen en, in den waren zin des woords: geoccupeerd. Zij hebben het slechts uitgebuit. Als de mijnwerkers, wegens uitputting van den grond, vrijwillig, en de duizenden Engelsche ambtenaren en beambten, in zooverre ze niet — gelijk de Ieren en, in belangrijk mindere mate, de Schotten doen — in het Afrikanerdom opgaan, zullen zijn gecongediëerd, of uitgeleefd, blijft er weinig Britsch bloed over, omdat, bij vrije concurrentie, ook de Engelsche boer voor den Afrikaner, en de Britsche koopman en industriëel, na wat korter of wat langer tijd, voor den Duitschen ondernemer, en voor wie bij hem ter schole gaat, het veld moet ruimen.

De leer, welke practisch hierop neerkomt, dat alleen Boer en Brit moeten samenleven, en de eerste dan van den tweede de taal leeren, den wil gehoorzamen en het politiek en economisch belang dienen moet, is een valsche en voor Zuid-Afrika heillooze leer.

Eer, Plicht en Belang gebieden als om strijd den Hollandschen Afrikaner om te eischen en te helpen bereiken: dat den Duitscher recht worde gedaan: dat hij niet alleen in zijn Koloniaal Bezit worde hersteld, maar ook, wegens den aanval der Entente territoriaal schadeloos gesteld worde, en dat hem vestiging van bedrijf op voet van volmaakte gelijkheid met de Engelschen allerwege in Zuid-Afrika gewaarborgd zij.

INHOUD.

	Bladz.
Voorwoord	3
1. ENGELSCH-AFRIKAANSCH VERHOUDINGEN TOT 1854	5
2. GEVOLGEN VAN HET HERSTEL VAN BRITSCHE OVERWICHT OMSTREEKS 1870	9
3. DE ENGELSCHE-TRANSVAALSCH VREDE VAN 1881, IN HET LICHT DER EUROPEESCHEN CONSTELLATIE	11
4. DUITSCHLAND'S INVLOED OP ENGELAND'S FORMEELE ERKENNING VAN DE ONAFHANKELIJKHEID AAN DE TRANSVAAL IN 1884	13
5. HEIMELIJKE VOORTZETTING VAN DE ENGELSCHE POLITIEK OM DE TRANSVAAL VAN DE ZEE AF TE SLUITEN	18
6. BISMARCK'S HOUDING TEGENOVER ENGELAND'S AFRIKAANSCH STAATKUNDE	20
7. ENGELSCHE BEDREIGING VAN DE TRANSVAAL IN 1884	22
8. DE TRANSVAAL ONDER FEITELIJKE BESCHERMING VAN DUITSCHLAND (1884/'86)	24
9. DUITSCHLAND'S DIPLOMATIEKE ACTIE TER WEGRUIMING VAN DE ENGELSCHE BARRIÈRE OP DEN TRANSVAALSCHEN UITWEG NAAR DE ZEE (1886/'87).	30
10. STORING VAN HET PROCES DER WORDENDE INTERNATIONALE ZELFSTANDIGHEID VAN DE TRANSVAAL DOOR FRANSCHEN OORLOGSZUCHT. — HERNIEUWDE BRITSCHE DRUK (1887/'89)	33
11. OPHEFFING VAN DE ENGELSCHE BARRIÈRE AAN DE DELAGOABAAL (1889).	36
12. DUITSCHLAND EN DE TRANSVAAL-CRISIS VAN 1890.	37
13. VERZWAakte VOORTZETTING DER ENGELSCHE POLITIEK OM DE HOLLANDSCHE REPUBLIEKEN VAN DE ZEE AF TE SLUITEN (1891/'93).	42
14. POGING VAN DE TRANSVAAL OM DE HAAR BESCHERMENDE BANDEN MET DUITSCHLAND TE VERSTERKEN (1893/'94)	44
15. DUITSCHE PROTECTIE IN 1894	45
16. MISLUKTE AANSLAG OP DE ZUID-AFRIKAANSCHEN REPUBLIEKEN; DUITSCHLAND'S HOUDING VOOR EN NA DEN INVAL (1895/'96)	47
17. BERAAMDE NEUTRALISEERING VAN DE TRANSVAAL. VERVREEMDING VAN DUITSCHLAND (1896)	53
18. VOORTGEZETTE VERVREEMDING VAN DUITSCHLAND (1896/'97)	56
19. DUITSCHLAND EN DE CRISIS VAN 1897	59
20. OPHEFFING VAN DUITSCHE BESCHERMING (1898)	61
21. DUITSCHLAND'S HOUDING IN DEN OORLOG VAN 1899/1902	65
22. ZUID-AFRIKA ONDER DEN DRUK VAN EEN NIET DOOR DUITSCHLAND IN TOOM GEHOUDEN ENGELAND (1902/'05).	71
23. ZUID-AFRIKAANSCH ZELFBESTUUR „MADE IN GERMANY”	74
24. VERIJDELING VAN DE NEUTRALITEITSPOLITIEK DER HOLLANDSCHE AFRIKANERS	76
25. DE TOEKOMST	78